

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

Pedagogická fakulta

Katedra psychologie a patopsychologie

Bakalářská práce

Oldřiška Bednářová

Agresivita v předškolním věku

Olomouc 2014

Mgr. Michaela Pugnerová, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a uvádím veškeré
prameny, ze kterých jsem čerpala.

Olomouc 2014

Děkuji Mgr. Michaelae Pugnerové, Ph. D. za odborné vedení mé práce, cenné rady a připomínky, které mi poskytla a díky nimž jsem mohla svou práci dokončit.

OBSAH

ÚVOD	6
-------------	---

TEORETICKÁ ČÁST

1 Předškolní věk	7
1. 1 Obecná charakteristika předškolního věku	7
1. 2 Tělesná konstituce	9
1. 3 Motorika	10
1. 4 Vnímání	11
1. 5 Myšlení	13
1. 6 Řeč	14
1. 7 Citový a sociální vývoj	16
2 Agresivita	
2. 1 Vysvětlení pojmů	19
2. 2 Druhy agrese	21
2. 3 Faktory ovlivňující agresivitu	23
2.3.1 Temperament	23
2.3.2 Období vzdoru	23
2.3.3 Rozvoj mozkové kůry	24
2.3.4 Rodina	24
2.3.5 Sourozenské vztahy, vrstevnické vztahy	25
2.3.6 Podněty zvyšující agresivitu	26
2.3.7 Vliv médií, videoher	27
2. 4 Profil oběti	29
2.4.1 Dětská práva	29
2. 5 Prevence rozvoje agresivity	30
2.5.1 Prevence obecně	30
2.5.2 Prevence v mateřských školách	31

PRAKTICKÁ ČÁST

Úvod	32
1 Vymezení cíle	32
2 Výzkumné předpoklady	32
3 Popis sledovaného vzorku	32
4 Metody výzkumného šetření	33
5 Realizace výzkumného šetření	34
6 Analýza a interpretace získaných dat	34
6.1 Analýza a interpretace výzkumných předpokladů	35
6.2 Analýza a interpretace získaných dat z dotazníku	39
7 Diskuse	53
ZÁVĚR	56
SEZNAM LITERATURY	57
SEZNAM PŘÍLOH	59
ANOTACE	60

ÚVOD

Problematiku agresivity v předškolním věku jsme zvolili proto, že je v poslední době častým tématem různých seminářů a přednášek pro učitelky nejen základních škol, ale i škol mateřských. V současné době je agresivita mezi dětmi velkým výchovným problémem a to nejen na prvním stupni základních škol, ale už i v mladším věku. Protože se s ní potýkáme čím dál častěji a stále více u mladších dětí, je potřeba se na toto téma zaměřit.

V mateřských školách se učitelky denně potýkají s výchovnými problémy. Je zde mnoho dětí, na které neplatí žádné výchovné metody. Mateřská škola je pro mnoho dětí první institucí, se kterou se setkává, ve které tráví mnoho času a která je může z velké části ovlivnit. Už tady se učitelky zaměřují na správnou výchovu dětí, rozvíjí je po všech stránkách, pokládají základy mravních vlastností a také se setkávají s různými problémy u dětí, i výchovnými a musí je co nejlépe řešit. Je důležité se o problematice agresivity dozvědět co nejvíce.

Práce je rozdělena na dvě části, na teoretickou a praktickou.

Teoretická část se dělí na dvě hlavní kapitoly. První kapitola je zaměřena na charakteristiku předškolního věku dítěte, je rozdělena do několika podkapitol. Ty popisují tělesný, psychický a sociální vývoj dítěte. Druhá kapitola pojednává o agresivitě obecně, v podkapitolách jsou vysvětleny základní pojmy, projevy agresivity, vlivy, které působí na její rozvoj a na prevenci.

V praktické části jsou shromážděny výsledky výzkumného šetření. To bylo realizováno pomocí dotazníku pro učitelky z mateřských škol. Šetření se soustřeďovalo na zkušenosti učitelek z praxe s agresivním chováním u dětí, jeho odstraňování a možná eliminace agresivity v předškolních zařízeních.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Předškolní věk

1.1 Obecná charakteristika předškolního věku

Na začátku přiblížíme předškolní věk obecně. Zmíníme kognitivní, motorický a sociální vývoj. Budeme předkládat především obecný soubor předpokladů, schopností a dovedností, kterých dítě obvykle dosáhne v tomto období.

Předškolní období trvá od 3 do 6 let. Konec neurčuje jen věk, ale především nástup do základní školy, což tvoří významný sociální mezník v životě dítěte. Ten s věkem dítěte sice souvisí, ale může se individuálně lišit (Vágnerová, 2005).

Vágnerová (2008, s. 59) ve své knize popisuje předškolní věk takto: *„Předškolní věk je charakteristický stabilizací vlastní pozice ve světě, diferenciací vztahu ke světu. V jeho poznání dítěti pomáhá představivost, je to fáze fantazijního zpracování informací, intuitivního uvažování, které ještě není regulováno logikou. Přetrvávající egocentrismus ovlivňuje uvažování i komunikaci, dítě ulpívá na svém pohledu, který pro něj představuje určitou jistotu. K postupné diferenciaci dochází i v sociální oblasti, pro niž je typický přesah rodiny a rozvoj vztahů s vrstevníky. Toto období je třeba chápat jako fázi přípravy na život ve společnosti. Aby to bylo možné, musí dítě přijmout řád, který chování k různým lidem upravuje. Musí se naučit prosadit i spolupracovat, to je důležité především v rovnocenné vrstevnické skupině.“*

Charakteristické pro tento věk je uvolňování závislosti na rodině a rozvoj aktivit, která dítěti umožňuje sebeprosazení a prosazení se ve vrstevnické skupině. K uvolňování závislosti na rodičích přispívá osvojování si běžných norem chování, znalost obsahu rolí a přijatelná úroveň komunikace (Vágnerová, 2000).

Předškolní děti jsou plné energie se zájmem o vše nové, plné zvědavosti a nadšení. Výrazně se jim rozšiřuje intelekt, dokážou se přesněji vyjadřovat, lépe řešit problémy a plánovat dopředu. Tyto děti jsou přesvědčeny o pravdivosti svých názorů, ale zároveň si také začínají uvědomovat potřeby ostatních a částečně získávají kontrolu nad svým chováním. Ještě stále potřebují vedle sebe dospělého, který jim pomůže nebo je podpoří, pokud bude potřeba. Kolem pěti let se jim svět rozšiřuje za hranice domova. Velký význam pro něj získávají kamarádi a činnosti ve skupině, dítě je v tomto věku přátelské a začíná být na něj spolehnutí (Allen, Marotz, 2008).

Matějček (2005, s. 168) ve své knize uvádí: „*Předškolní věk zdaleka není jen přípravou na školu, je také přípravou na život daleko dopředu. A jak se ukazuje, má svůj specifický význam pro některé mimořádné funkce dospělého věku. Už tady se vytvářejí mnohé vlastnosti, které jednou budou rozhodovat o tom, bude-li mít tato žena a tento muž pěkný život – sobě k uspokojení a druhým k užitku, ve shodě s vývojovým plánem vkládaným do našeho lidského rodu po dlouhé předlouhé věky.*“

1. 2 Tělesná konstituce

Plevová dělí předškolní období na dvě rozmezí, která jsou dána novým sociálním zařazením dítěte. Prvním je vstup do mateřské školy, což znamená období mezi třetím a čtvrtým rokem a období po dovršení šestého roku, čili dobou, kdy má dítě nastoupit do základní školy. Z hlediska tělesné konstituce můžeme hovořit o období vytáhlosti. V životě dítěte nastává perioda růstu, na rozdíl od batolecího období, které následovalo před tímto a pro něhož byla typická baculatost (Plevová, 2004).

Na začátku období dítě váží kolem 15 kilogramů a měří asi 1 metr. Dítě má velkou potřebu tělesného pohybu, zlepšuje se jeho manuální zručnost. Během předškolního období dosáhne zhruba 17 až 20 kilogramů a vyroste na 110 až 115 centimetrů. V tomto období bývají dívky často pod tímto průměrem, chlapci nad ním. Koordinace pohybů začíná být postupně přesnější, velký posun můžeme vidět jak v hrubé tak i jemné motorice (Bacus, 2004).

V tomto věku dítě vyroste průměrně o 5-7 cm, končetiny se mu protáhnou a začínají být sousměrnější proporce mezi tělem a hlavou. Co se týká nárůstu hmotnosti, přibere zhruba 2-3 kg za rok. Důležitá v tomto věku je probíhající osifikace ruky, ta bývá dokončena až kolem sedmého roku, což má největší souvislost s rozvojem jemné motoriky (Šulová, 2010).

1.3 Motorika

V oblasti motorického vývoje udělá dítě během těchto tří let obrovský skok, jako například chůze po schodech se střídáním nohou, jízda na kole, plavání, chytání míče, zavazování tkaniček, stříhání nůžkami, správný úchop tužky či pastelky, s nimiž pak vybarvují omalovánky, napíše podle vzoru různá písmena nebo napodobí geometrické tvary. V tomto věku je už zcela zřejmé, která ruka je dominantní. Na konci období se zvětšuje síla svalů a to především u chlapců. Pohyby jsou přesnější, nebývají už tak zbrklé, i když neohrabanost ještě zcela nevymizela. Zlepšila se koordinace oka a ruky (Allen, Marotz, 2008).

Matějček uvádí, že dítě v tomto věku umí dobře běhat, skákat, lézt po žebříku, házet míčem a kopat do něho, rozvíjí se i schopnost udržet rovnováhu a s tím souvisí jízda na kole dokonce i na lyžích. Hlavně holčičky jsou šikovné na různé tanečky a s nimi spojené podobné aktivity. Postupně se učí řezat, stříhat, pro chlapce je velmi zajímavé náradí. Téměř samozřejmostí je, že dítě ke konci předškolního věku používá celý příbor, obratně zachází s tužkou a papírem, modelínou a různými materiály. Velké pokroky jsou vidět i na dětských kresbách, od tzv. hlavonožce až po postavu, která má všechny náležitosti hodné člověka. Dětská kresba není jenom ukazatelem vývoje jemné motoriky, ale také ukazatelem jeho duševního vyspívání. O dítěti nám mnoho napoví a naopak, dítě s ní vyjadřuje také to, co často slovy vyjádřit nedokáže (Matějček, 2005).

V této době si často a velice rádo, pokud je mu to umožněno hraje s různými materiály, jako jsou kamínky kostky, látky, korálky. Okouzluje ho různé tvary a ty pak rádo napodobuje, hlavně se zapojením hmatu (například při práci s plastelínou), různě je řadí a porovnává, manipuluje s nimi podle své fantazie.

Celkový motorický vývoj souvisí s aktivitou dítěte mezi třetím a šestým rokem, především s podmínkami, které se dítěti v tomto věku dostanou, jako jsou různé možnosti pohybu a procvičování (Šulová, 2010).

1. 4 Vnímání

Vnímání dítěte předškolního věku je globální. To znamená, že dítě vnímá celek jako souhrn jednotlivostí, kde ale není schopno zatím rozlišit základní vztahy, navíc se snadno nechá upoutat výrazným detailem, hlavně tehdy, má-li k němu nějaký vztah (Šulová, 2010).

Vnímání je stejně jako v předchozím batolecím období vázáno na aktivní činnosti dítěte, dítě si musí vše osahat. Z toho vyplývá, že velmi důležitým zdrojem je neustále hmat. Hmatem rozlišuje vlastnosti předmětů, které pak v předškolním období dokáže i pojmenovat. Dítě v tomto věku umí rozlišovat kromě základních barev i barvy doplňkové (růžová, fialová, oranžová). Sluchově je schopno rozlišovat různé zvuky (zpěv ptáku, zvuk různých druhů aut). Nepřesné je vnímání času a prostoru, což je způsobeno subjektivním zabarvením. Například, prostorově si dokáže představit pouze to, co samo zná, jako je jeho pokojíček. Podobné je to i s vnímáním času. Pokud mu řekneme, že se ještě dvakrát vyspí a přijede táta, pochopí to snáze, než když mu budeme vysvětlovat, že tatínek přijede za dva dny.

Paměť je tomto věku stále mimovolná, čili neúmyslná. Paměťové procesy probíhají nezávisle na vůli dítěte, bez jeho vlastního přičinění, ale začíná se rozvíjet paměť úmyslná, která je důležitá pro následnou práci ve škole. Převládá paměť mechanická a rozvíjí se i slovně logická (Plevová, 2004).

Kapacita mechanické paměti, zvědavost a aktivita dítěte je dobrým základem pro snadné přijímání informací, dítě je schopno naučit se i rozsáhlé texty, aniž by nějak zvláště chtělo, dokonce i například latinské názvy. Z čehož vyplývá, že je toto období velmi vhodné pro započetí učení cizích jazyků, samozřejmě s využitím metod přiměřených věku.

O paměti ještě můžeme říct, že je konkrétní a krátkodobá, dlouhodobá nastupuje až v rozmezí mezi pátým a šestým rokem. Dítě si zapamatuje snadněji konkrétní věci, především citově zabarvené, než slovní popis (Šulová, 2010).

Velmi důležitá je v tomto věku názornost. Dítě se nejlépe naučí nové pojmy, pokud si je může ohmatat, cítit, vyzkoušet si je, nebo s nimi dokonce experimentovat. Může pak srovnávat, hledat a tím získávat nové zkušenosti a představy o věcech a jevech kolem sebe. I vnímání času u dětí napomáhají každodenní činnosti, které mají svůj řád, jako například ráno vstávání, čištění zubů, odchod do mateřské školy. Pravidelný rytmus jim poskytuje pocit bezpečí (Bednářová, Šmardová, 2007).

Vágnerová (2005, s. 105) uvádí: „*Období předškolního věku je Eriksonem (1963) označováno jako věk iniciativy. Jeho hlavní potřebou je aktivita a sebeprosazení jako*

důsledek této aktivity. V průběhu této vývojové fáze jde mnohdy spíše o aktivitu, která dítě uspokojuje sama o sobě, tj. o aktivitu, která je sama cílem. Tak tomu bývá vždy na počátku rozvoje většiny schopností a dovedností. Teprve po dosažení určité úrovně se aktivita stává prostředkem a slouží k dosažení nějakého dalšího cíle. Aktivita je prostředkem i potvrzením dětského vývoje. Základním úkolem tohoto období je ovšem rozvíjení účelné aktivity, která musí být, aby zůstala účelná, nějakým způsobem regulována.“

Představivost předškoláka je velmi rozmanitá. Jsou jí doplňovány mezery ve vnímání. Je to tzv. dětská konfabulace - děti jsou přesvědčeny o některých myšlenkách, že jsou pravdivé. Dospělí by jim v tomto věku měli pomáhat chápat realitu, pomáhat odlišovat skutečnost od fantazie a ne je za tyto fantazijní představy trestat. Představy slouží předškolákovi při přizpůsobování se někdy těžko pochopitelné realitě (Šulová, 2010).

1. 5 Myšlení

V předškolním věku, což je mezi třetím a šestým rokem se dokončuje fáze **symbolického, předpojmového** myšlení, kdy z otázky *co je to*, přechází na otázku *proč* a začíná chápat příčinné souvislosti a vztahy. V tomto období se také v plné míře rozvíjí **názorné intuitivní myšlení**, které je typické pro předoperační stadium, charakteristické pro období mezi třemi až sedmi či osmi lety. Myšlení předškoláka je ale stále ještě **prelogické-předoperační**, nepostupuje podle logických operací a je stále vázáno na aktivní činnosti dítěte. Dalšími vlastnostmi myšlení v tomto věku jsou:

- antropomorfismus: polidšťování předmětů
- prezentismus: chápání všeho ve vztahu k přítomnosti
- fantazijní přístup: fantazie často převládá nad logickou skutečností
- synkretismus: spojování nelogických znaků (Šulová, 2010).

Předškolní věk má svůj vlastní názor na svět, a ten je velice pěkně vyjádřen v takových činnostech, jako je kresba, vyprávění nebo hra. Ve své knize Vágnerová uvádí, že myšlení je nepřesné, málo flexibilní a prelogické. Poznávání je v tomto věku zaměřeno na nejbližší okolí a pravidla, která v něm platí. Typickými znaky myšlení dítěte předškolního věku jsou: 1. Egocentrismus, což znamená, že jeho myšlení je ovlivněno subjektivním pohledem.

2. Fenomenismus, to znamená, že dítě je fixováno na nějaký obraz v realitě a ten není schopno opustit.

3. Magičnost, ta pomáhá při činnostech v reálném světě tak, že dítě nečiní rozdíl mezi fantazií a skutečností. Jejich poznávání je proto zkreslené.

4. Absolutismus, dítě má představu, že každé poznání musí být definitivní a jednoznačné, což je vlastně jeden z projevů dětské potřeby jistoty (Vágnerová, 2000).

Vágnerová také uvádí, že myšlení předškolních dětí je útržkovité, nekoordinované a chybí jim komplexní přístup. Děti už sice dovedou řešit dílčí úkoly, ale nedovedou do něho zahrnout více aspektů, jejich uvažování je zaměřeno pouze na jednu oblast. Dítě se učí mnoho věcí od dospělých a starších dětí. Dospělý pak může pomoci v rozvoji dětského myšlení tak, že nastaví problém takovým způsobem, aby byl řešitelný, nebo s menší dopomocí (Vágnerová, 2000).

1. 6 Řeč

Řeč má pro vývoj jedince velký význam. Ovlivňuje kvalitu myšlení, poznávání, učení, orientaci ve společenském životě, protože pokud dojde k nějakému řečovému handicapu, může to mít nemalý vliv na vývoj osobnosti (sebehodnocení, sebevědomí, sebedůvěra), na obtíže v sociální interakci (postavení a uplatnění ve skupině, navazování vztahů. Už mezi 3. a 4. rokem by mělo dítě mluvit ve větách, postupně i v souvětích a zařazovat všechny slovní druhy, skloňovat, časovat, reprodukovat jednoduchý text, postupně chápat protiklady (Bednářová, Šmardová, 2007).

„Řeč má pro vývoj dítěte a jeho fungování ve škole mimořádný význam. Umožňuje rozvoj myšlení, ovlivňuje kvalitu poznávání, učení. Neméně důležitý je i sociální aspekt řeči – řeč slouží k dorozumění, k utváření sociálních vztahů, má dopad na vnímání dítěte druhými a jeho postavení ve skupině.

Úroveň řeči – komunikačních schopností předškolního dítěte je završením dlouhodobého zrání a učení, které je podmíněno a ovlivněno zejména: motorikou, vnímáním, sociálním prostředím.“ (Bednářová, Šmardová, 2011, s. 25).

Tím, jak se dítě pohybuje, manipuluje s předměty, experimentuje s nimi a zároveň je vnímá, získává informace i zkušenosti o okolním světě. Největší význam ve vývoji řeči má rodina, její sociokulturní úroveň, podnětnost, výchovný styl, celková úroveň řečového prostředí. Řeč tvoří několik řečových skupin: foneticko - fonologická, morfologicko-syntaktická, lexikálně – sémantická a pragmatická. Foneticko - fonologická rovina znamená, že dítě je schopno rozlišovat hlásky mateřského jazyka a vyslovovat je. Lexikálně - sémantická rovina zahrnuje porozumění řeči, chápání pojmů, výkladu a vyprávění, patří sem také smysluplné a souvislé vyjadřování. Morfologicko - syntaktická rovina se týká užívání jednotlivých slovních druhů, časování, skloňování, či tvoření vět a souvětí. Pragmatická rovina znamená využití řeči v praxi, například tvoření dialogu, či užívání prvků neverbální komunikace, jako je gestikulace a zejména oční kontakt (Bednářová, Šmardová, 2011).

Kolem 3. roku má dítě slovní zásobu kolem 800-1000 slov, mluvnice jim však ještě dělá problémy, dokáže ale popsat jednoduchý obrázek, vyhovět složitějšímu požadavku. Postupně si rozvíjí slovní zásobu pojmenováváním věcí kolem sebe a užíváním slovesných časů. Po 4. roce života dítě daleko lépe chápe pojem času. To se projevuje i v řeči tím, že dokáže správně používat minulý, přítomný a budoucí čas. Slovní zásoba vzrostla na 1500 slov. Na konci předškolního období dítě mluví plyně a téměř gramaticky správně. Slovní

zásobu má asi 2000 slov a stále si ji rozšiřuje poznáváním a pojmenováváním nových věcí a dějů kolem sebe (Bacus, 2004).

„S dítětem máme vždycky jednat na úrovni jeho věku a součástí našeho jednání je i řeč. Řeč, jíž mluvíme s předškolákem, má být jasná, čistá, oproštěná od zdrobnělin a dětských slůvek, ani v důvěrných chvílích mazlení na dítě nešíšláme – samo už to většinou pociťuje jako něco nepatřičného až trapného.

Dítě od prvních, měsíců života napodobuje naši řeč a bude to dělat po celé dětství, bude ji napodobovat o stránce zevní i vnitřní – obsahové. Obsah naší řeči vyjadřuje naše myšlení a to je produktem naší osobnosti. Záleží tedy na tom, jací sami jsme, aby se dítě od nás učilo myslet a tedy i vyjadřovat se pravdivě a přesně. Druhou stránkou řeči je správná výslovnost, která dělá řeč srozumitelnou a krásnou na poslech.“ (Matějček, Pokorná, s. 14).

1. 7 Citový a sociální vývoj

„Na emocionálním a sociálním vývoji se podílí mnoho faktorů, a proto jsou mezi dětmi v této oblasti poměrně velké rozdíly. Děti vyrůstají v různých sociokulturních a ekonomických podmínkách, v rodinách lišících se například životními styly, strukturou, historií. Dalšími činiteli jsou zdravotní anamnéza dítěte, osobnostní charakteristiky, úroveň mentálního vývoje včetně komunikačních schopností. Tyto souvislosti je třeba si uvědomovat a v přístupu k dítěti, v nárocích na něj postupovat citlivě, individuálně. Děti s dobrými sociálními dovednostmi snáze navazují kontakty, bývají oblíbenější, vyhledávanější, dostává se jim z okolí více pozitivních vazeb. To přispívá k podpoře sebevědomí, autonomie a kompetence (důvěry v sebe, svoje schopnosti, samostatnosti, nezávislosti).“ (Bednářová, Šmardová, s. 51).

U předškolních dětí je stále intenzivní potřeba orientace, zaměřena na poznání řádu světa, který by platil obecně. Normy mají význam pro snadnější orientaci v prostředí, zejména sociálním. Jestliže v této oblasti neplatí žádná pravidla anebo nejsou respektována čili podporována citově významnými lidmi, dítě je ve svém vývoji ochuzeno (Vágnerová, 2005).

Sociální vývoj dítěte dojde velkých změn. Během celého období je centrem citového života matka, na konci předškolního období už ale nevyžaduje přímo její výlučnou pozornost. Rodiče jsou nejdůležitější součástí jeho světa, dítě v ně má důvěru a věří, že ho dokážou před vším ochránit. V mateřské škole je to pak paní učitelka, která má na chování dítěte velký vliv. Svým citlivým chováním pomocí výtek a pochval může velkou měrou ovlivnit chování dítěte. Postupně se mění vztah k vrstevníkům a k sourozencům. Dítě se naučí vcítit do druhého, podělit se s ostatními, dávat dárky, počkat, až na něj dojde řada. Pětileté dítě zná pravidla slušného chování, a pokud mu je připomeneme, dokáže je i používat (Bacus, 2004).

Základní sociální skupinou je rodina a vztahy v ní jsou velmi důležité pro sociální vývoj dítěte. Je to místo, kde se dítě cítí bezpečně, kde má zázemí. Důležité pro dítě je také vědomí toho, že má rodiče nablízku, že mu vždy pomohou, pokud to bude potřebovat. Předškolní děti jim přisuzují téměř všemocnost, jsou pro něho vzor, kterému se chtějí podobat. Postupně se uvolňuje vázanost na rodinu, což souvisí s nástupem do mateřské školy, přechod do jiného „dětského“ společenství. S tím souvisí nutnost přijmout a respektovat jinou, cizí dospělou autoritu- učitelku. Se vstupem do dětského kolektivu se dítě učí navazovat kontakty, které jsou ale jiné než sourozenecké. Vztahy s vrstevníky významně ovlivňují socializaci dítěte. V interakci s nimi uspokojuje různé potřeby a získává nové

zkušenosti. Rozvíjí se zde také schopnost soupeřit a spolupracovat. Při spolupráci dítě musí potlačit bezprostředním uspokojení vlastních potřeb a to je pro egocentricky uvažující předškolní dítě obtížné. Postupně se učí soupeřit, zvládat konflikty, spolupracovat, ovládat svoje pocity lítosti a zklamání, v neposlední řadě se také snaží prosadit. Ke konci předškolního období je dítě téměř schopné posoudit situaci z pohledu jiného člověka, což znamená, že je schopno také chápat jeho potřeby, brát ohled na jiné a na jejich zájmy, dovedou se chovat altruisticky. Dokážou projevit sympatii a empatii a snaží se pomoci. Dětský altruismus se rozvíjí v rámci symetrických vztahů s vrstevníky (Vágnerová, 2008).

V sociálním učení má největší význam nápodoba a právě rodiče jsou velkými vzory pro dítě, proto by se měli chovat tak, jak si přejí, aby se chovalo jejich dítě. Zároveň by si měli správného chování na dítěti všimnout a ocenit ho (Bednářová, Šmardová, 2007).

Dítě si postupně osvojuje základní normy chování. Vágnerová ve své knize uvádí, že podle Köhlberga dítě předškolního věku dosahuje tzv. premorální úrovně. Dítě považuje za dobré to, co by přineslo odměnu, to, co by autorita ocenila a špatné chování je takové, za které následuje trest. V souvislosti s chováním se na konci tohoto období u dítěte objevují pocity viny, to znamená, že dítě již akceptuje určitá omezení a ví, že se tak musí chovat, i když ho zrovna nikdo nevidí. V předškolním věku se dítě učí žádoucím vzorům chování, je to hlavně rozvoj prosociálního chování, který lze chápat jako respektující ostatní. Pozitivní vliv na jeho rozvoj má uspokojení potřeb dítěte v jeho rodině, kde by mělo mít pocit jistoty a bezpečí. Na rozvoj prosociálního chování mají vliv také kognitivní kompetence, protože ke konci předškolního období by mělo dítě mít schopnost chápat potřeby druhých a ne jenom své vlastní. Důležité je také učení nápodobou. To znamená, že pokud nemá dítě v rodině nebo kolem sebe vhodný model, nemůžeme očekávat, že se bude také vhodně chovat.

S tím souvisí **rozvoj dětské identity**. Právě rodiče jsou pro děti tohoto věku velmi významnými autoritami, jsou vzory pro jejich názory a hodnocení. Tato identifikace s významnou bytostí posiluje v dětech pocit jistoty a bezpečí. Názory přijímají nekriticky, ještě si je samy nevytváří. Potřebu být jako rodiče děti uspokojují hlavně ve hře, kde zastávají roli dospělého. Vágnerová uvádí, že podle Eriksona je to období „anticipace rolí“. Tím, jak se děti vžívají do dospělých rolí, přijímají také normy, které z nich vyplývají. Tak je usnadněno u předškoláků sociální učení. Takto přijímají nové normy, řád platný ve světě dospělých. S rozvojem identity úzce souvisí osobní teritorium, do kterého patří osobní věci dítěte. Dítě má zcela jiný vztah k hračce, která je jeho, než k té, kterou sice užívá, ale která mu přímo nepatří (Vágnerová, 2005).

Matějček (2005, s. 166) popisuje prosociální vlastnosti takto: „*Je to souhra a spolupráce, soucit a soustrast, solidarita, ale také společná radost, legrace, zábava, společné dovádění a předvádění jedněch před druhými a ovšem a především city vzájemné sympatie, přízně, kamarádství a přátelství.*“

Morální uvažování úzce souvisí s celkovým vývojem, s dosaženou úrovní poznávacích procesů a se zkušenostmi dítěte. Předškolní děti uznávají pravidla, která jim prezentují dospělí - autority, které pravidla určují. Zatím nejsou schopné uvažovat o normách. Podle Piageta je to typické pro fázi heteronomní, předkonvenční. Ta znamená, že dítě ještě nemá vlastní názor a automaticky považuje za dobré to, co řekne dospělý. Dospělí jsou podle Vágnerové jakýmsi garanty dodržování norem- podřízenost je vymezena situačně a dítě ví, že je třeba poslouchat právě toho dospělého, který je právě přítomen = dětský prezentismus. K dodržování norem je dítě motivováno systémem odměn, to znamená pozitivním a negativním hodnocením. Často dítě posuzuje dobré a špatné chování především z hlediska jeho důsledků pro sebe sama. Nejdůležitější pro něho je, zda je pochváleno či potrestáno. V tomto postoji je právě viditelný egocentrismus, kdy dítě nejvíce zajímá to, co se ho nějak dotýká. Normy chování, které tvoří racionální základ autoregulačního systému, se dítě učí v rodině. Je to prostředí, které má pro dítě největší emoční váhu. Všimá si, jak se lidé chovají, a získává informace, jak by se měli či neměli chovat, poznává důsledky chování.

Ke konci předškolního období dosahuje dítě dalšího vývojového stupně, kterým je zvnitřnění základních norem a ztotožnění s nimi, to se projevuje schopností cítit vinu. Prožitek viny znamená, že dítě již akceptuje určitá pravidla a jejich porušení pociťuje jako nepříjemné. Postupně se začíná rozvíjet dětské svědomí (Vágnerová, 2008).

Z hlediska **emocionálního vývoje** bývají děti v předškolním období lépe naladěné, oproti předchozímu období ubývají negativní emoční reakce, tato změna souvisí s vyzríváním CNS ale i s úrovní uvažování. Vztek a zlost se u dítěte projevuje především v kontaktu s ostatními vrstevníky, nebo při kumulaci příkazů a zákazů. Projevy strachu souvisí s rozvojem představivosti, temperamentu a mírou úzkostnosti nebo až bázlivosti. V tomto věku se rozvíjí i smysl pro humor, děti baví například opakování nesmyslných slov. Celkově se rozvíjí emoční inteligence, děti lépe chápou a také částečně umí ovládat svoje citové projevy. Tato emoční autoregulace se ale teprve začíná rozvíjet, rozhodně děti v tomto věku neumí ovládat své city vždycky (Vágnerová, 2008).

2. Agresivita

2. 1 Vysvětlení pojmů

Na počátku si vysvětleme pojem agrese a agresivita obecně. Dle Psychologického slovníku je **agresivita** - „útočnost, v etiologii tendence k hrozbě nebo útočnému chování vůči druhému jedinci vlastního druhu- tzv. agresivita vnitrodruhová, anebo vůči druhému jedinci jiného druhu, především jde o získání potravy, pohlavního partnera, teritoria nebo postavení v hierarchii skupiny, v přírodě usměrňuje počet příslušníků druhu, rozmístění, výběr nejvhodnějších jedinců pro rozmnožování a nejvhodnějších vůdců skupiny“ (Hartl, Hartlová, 2000, s. 23).

Agrese - „útočné či výbojné jednání, projev nepřátelství vůči určitému objektu, úmyslný útok na překážku, osobu, předmět stojící v cestě k uspokojení potřeby (reakce na frustraci)“ (Hartl, Hartlová, 2004, s. 22).

Agresivita dětská - „v předškolním a mladším školním věku, která je zaměřena především vůči vrstevníkům, ale též vůči rodičům, případně pečovatelům, častější agresivní reakce se objevují při hrách, pokud druhé děti ustupují, a reakce jsou tak odměňovány, mizejí, když je útok opětván“ (Hartl, Hartlová, 2000, s. 24).

„Agresivita je součástí lidské přirozenosti. Hraje velkou úlohu ve vývoji dítěte. Úlohu stejně velkou jako láska. Vnitřní prudkost dodává dítěti energii a motivaci, jež jsou nezbytné k sebezpřekonávání. Podporuje úspěch, jestliže zůstane v mezích, které dítě kontroluje. Úkolem výchovy není tedy agresivitu zcela odstranit, ale usměrnit ji, aby bylo možné mobilizovat tuto energii pro dosažení pozitivních cílů jak pro sebe, tak pro ostatní.“ (Antier, 2004, s. 9).

Vágnerová ve své knize popisuje rozdíl mezi agresivitou a agresí takto: **agresivita** je podle ní dispozice k agresivnímu chování a **agrese** je chápána jako vlastní agresivní chování, jehož cílem je záměrně někoho poškodit nebo mu ublížit. Zároveň uvádí, že bez určité výbojnosti by lidstvo nepřežilo, naproti tomu je ale obecně chápána jako něco negativního, co může vést až k šikaně.

Lidská agresivita je také důležitým zdrojem energie, bez které se nemůžeme obejít a právě tady velmi záleží na rodičích, jak se s ní naučí zacházet a pracovat, aby zajistili to, že dítě nebude agresivitu zneužívat, ale aby tato energie byla usměrňována pozitivním směrem a nesměřovala k agresivnímu chování (Vágnerová, 2011).

„V naší společnosti se dává agresivita nejčastěji do souvislosti s negativními způsoby chování, které sahají od drobných nevraživostí až k vandalismu, nebo dokonce k úmyslu zabít. Naproti tomu sotva někdo mluví o pozitivní agresi, při níž například v nebezpečné, život ohrožující situaci člověk okamžitě přistoupí k činu.“ (Erkert, 2004, s. 7).

Autor doslova uvádí: *„V pedagogické oblasti se však pod pojmem „agresivita“ většinou zařazují výbuchy vzteku, které bez morálních zábran a hranic propukají vůči ostatním, vůči vlastní osobě nebo vůči věcem. Vyhrožování, řvaní, bití kousání, plivání, škrábání, strkání a kopání jsou příklady toho, jak děti mohou běžně reagovat na sebemenší podnět. Tyto neřízené výbuchy vzteku vyvolávají značný strach především u mladších, slabších a neprůbojných dětí.“ (Erkert, 2004, s. 7).*

Důležitým pojmem, který se týká tohoto tématu, je pojem agresor a oběť.

Agresor bývá většinou dítě tělesně zdatné, často i o něco starší než oběť a silné (Lavičková, 2004). Agresorem bývá často jedinec, který necítí za své bezohledné chování vinu, není schopen empatie, ani sympatie k jiným, mnohdy je bezcitný a bezohledný. Agresi považuje za vhodnou a účelnou strategii jednání (Vágnerová, 2011ta poslední).

Oběť pak může být každý, ale většinou je to dítě, které se odlišuje od většiny v kolektivu, třeba svým chováním nebo oblečením (Lavičková, 2004).

Projevy agresivity- *„Agresivitou rozumíme výbuchy vzteku, které bez morálních zábran eskalují vůči ostatním, vůči sobě nebo vůči věcem. Vyhrožování, řvaní, bití, kousání, plivání, škrábání, strkání a kopání.“ (Michalová, 2012, s. 115).*

Vágnerová (2011ta poslední) uvádí, že větší sklon k agresi mají chlapci, je to dáno působením mužského pohlavního hormonu testosteronu

I když je vžitá teorie, že agresivita je spíše výsadou chlapců, kteří mají rádi hry plné násilí, agresivita dívek se v poslední době začíná zvyšovat. Je to především slovní agresivita. Ta je zaměřena proti vrstevníkům i proti rodičům (Antier, 2004).

2.2 Druhy agrese

Pechová ve své knize definuje agresi jako jednání s cílem ublížit člověku nebo zvířeti. Podle ní je agrese:

- fyzická** či **verbální**,
- přímá** či **nepřímá (zástupná)**: ta směřuje vůči objektu či osobě nespojené s původním cílem
- instrumentální (účelová)**: ta je motivovaná snahou o získání potravy, teritoria, dominance
- hostilní**: motivovaná především hněvem
- benigní a maligní** (zhoubná čili **destruktivita**)
- obranná**: ta je jednou z forem benigní agrese
- individuální a meziskupinová**
- autoagrese** (Pechová, 2011).

Podle Fejfarové slouží agrese jako fyziologický ventil napětí. Dle směřování rozděluje agresi takto:

- agrese vybitá na neživém předmětu**: bouchání s věcmi a tak podobně
- agrese vybitá na zvířeti**: například týrání zvířat
- autoagrese**: trhání vlasů, okusování nehtů, řezání (Fejfarová, 2011).

Děti se mohou setkat s různými druhy agrese, může to být bití, urážky či vyhrožování, časté výprasky, dále to může být i znásilnění nebo třeba ponižující kritika od profesora ve škole nebo od rodičů. Podle autorů níže uvedených, můžeme jednotlivé druhy popsat takto:

Slovní útok

Existuje mnoho druhů útoku, mezi které patří **vydírání**. *“Dítě může být přinuceno odevzdat vše, co má u sebe...ať už bitím, zbraní, anebo slovními hrozbami. Tato zvláštní a rozšířená podoba útoku nezasahuje tělo, alespoň ne nutně, ale psychiku – dochází při ní k psychickému nátlaku a zastrahování.”* (Bourcet, Gravillonová, 2006, s. 12).

Nadávka- také zde nejde o bití nebo fyzické násilí. Jsou to jen slova, která však dovedou ublížit a způsobit taková zranění, která nejsou sice vidět na těle, ale na psychice dítěte způsobí velké rány. Pokud se stane dítě terčem nadávky kvůli svému vzezření, nezpůsobí to sice modřiny, ale ponížení, zesměšnění. Nadávku ještě lze rozdělit na nadávku od stejně starého kamaráda a nadávku od dospělého. Ta má daleko dlouhodobější dopad,

protože přichází od někoho, kdo má nad dítětem moc a je chytřejší. Děti ještě nemají dostatečně vyvinuté ego, aby mohly zpracovat výčitky a zpracovat hanbu. Při vytváření vlastní identity se opírají pouze o to, co mu sdělí rodiče. Proto mohou být důsledky až katastrofické. Pokud se větičky jako například- co z tebe jednou bude, co jsme komu udělali, že máme takové dítě, opakují pravidelně, mohou převálcovat i jeho sebeúctu.

Jistým druhem rodičovské agrese je **pohrdání, lhostejnost, opuštění** – ta znamená, že se rodiče nevěnují svému potomkovi, nestarají se o něj, netráví s ním čas. Autor doslova uvádí: „*Někdy se agrese obejde bez bití, jindy i beze slov.*“ (Bourcet, Gravillonová, 2006, s. 14).

Výprask

Zde je potřeba odlišit tenkou hranici mezi tím, kdy se jedná o výchovný výprask a kde začíná trestuhodná agrese. O agresi se jedná, pokud dítě bijeme, abychom si ho podmanili, abychom ho ponížili. Výprask je fyzické ohrožování těla dítěte. Facky nebo nářez od rodičů jsou pro dítě dosti traumatizující, protože jsou právě od osob, které mají ony samy rády, osob, které mají zajišťovat jeho bezpečí (Bourcet, Gravillonová, 2006).

Sexuální agrese

„*Zahrnuje jakékoliv činy sexuální povahy, spáchané na jiné osobě bez jejího souhlasu a v některých případech, zejména u dětí, za použití citové manipulace nebo vydírání.*“ (Bourcet, Gravillonová, 2006, s. 15). Do této kategorie patří i to, když dítěti někdo ukazuje pornografické fotografie, nebo své přirození, i když se ho ani nedotkne (Bourcet, Gravillonová, 2006).

2.3 Faktory ovlivňující agresivitu

Míra agresivity jedince je dána podle Fejfarové osobností včetně fyzické podstaty (dědičnost, temperament, organické poškození mozku), výchovou a situací, v níž se jedinec nachází. Právě situaci můžeme jako učitelé nejvíce ovlivnit. Minimálně pak osobnost a temperamentové vlastnosti. Podle temperamentu lze také usuzovat, že chování například cholera a flegmatika bude rozdílné a to včetně jeho projevů agrese (Fejfarová, 2011).

Nyní se budeme věnovat jednotlivým faktorům podrobněji.

2.3.1 Temperament, vrozené dispozice

Chování dítěte z velké míry ovlivňuje jeho temperament. Ten je již od narození velmi rozdílný. Můžeme ho pozorovat už u miminek v porodnici.

Jak ve své knize uvádí autor: „*Při návštěvě na novorozeneckém oddělení mě vždycky zaujme, jak jsou některé děti klidné a obdarovávají maminku svou spokojeností, a kolik jiných se od začátku jeví jako agresori, protože neustále pronikavě křičí. Tyto děti vypadají pořád nespokojeně.*“ (Antier, 2011, s. 15).

Ty děti, které jsou výbušnější a nadměrně citlivé, budou daleko hůře snášet stres a dráždění rušivého prostředí a budou na něho daleko více odpovídat agresivním chováním, než děti méně vnímavé, které se lépe ubrání před agresemi jak zvukovými, tak fyzickými (Antier, 2004).

Člověk se chová agresivně na základě vrozených instinktů. Řičan ve své knize uvádí, že pokud člověk nebude vyprovokován k agresivnímu chování, jeho instinkty mohou odpočívat. Na rozdíl od zvířat se u člověka dají instinkty různými způsoby usměrnit, aby byly pak méně nebezpečné. Usměrnování je obzvlášť důležité proto, že naše technika šla velmi rychle ve vývoji dopředu a až nebezpečně zvýšila schopnost zabíjet. Agresivní sklony se vytváří u člověka už v prvních letech života a to na základě instinktivní výbavy (Řičan, 1995).

2.3.2 Období vzdoru

Velkou změnou v chování dítěte je období vzdoru. Toto období nemine téměř žádné dítě a to nejvíce v období kolem třetího roku věku. U někoho přetrvává déle i v předškolním věku, pouze zřídka i ve školním věku. Projevy jsou většinou podobné. Dětské vztekání má

podobu záchvatů, ty se mohou projevovat trucováním, výbuchy zlosti, někdy dítě až zmodrá a lapá po dechu nebo kolem sebe kope nohama. Musíme si uvědomit, že toto chování je způsobeno nezralostí a nevyspělostí jednotlivých složek osobnosti, ta je nevyrovnaná, podobně jako tomu bude i v pubertě (Matějček 2005).

Matějček (2005, s. 126) doslova uvádí: *„Chce něco – a je tu překážka, kterou nelze překročit. Něco dychtivě očekávalo – a zklamalo se. Něco zajímavého právě teď dělá nebo chce dělat – a musí toho nechat. Jeho zlostný „záchvat“ je jakýmsi zkratkovitým jednáním. Nepatřičným, neúčinným z hlediska žádoucího cíle, kterého by mělo být dosaženo.“*

Antier (2004) ve své knize uvádí, že agrese v období vzdoru je normální, a že by neměla být přeceňována.

2.3.3 Rozvoj mozkové kůry

Na chování dítěte působí mnoho faktorů, mezi něž patří také vývoj jeho mozku. Mezi druhým a pátým rokem je povrchová kortikální oblast mozku již rozvinutá. Ta umožňuje dítěti mluvit a rozumět řeči, kdežto oblast, která umožňuje kontrolovat nálady, zvaná limbická, ještě dovyvinuta není. To má právě za následek dětské vztekání a hněv, mnohdy téměř bez příčiny. Tyto etapy pak vysvětlují i používání řady neslušných slov. Je to tzv. vnitřní agrese, která je nedílnou součástí dítěte. Nutí dítě soutěžit ve sprostých slovech, atraktivní jsou co nejděsnější hrdinové, dítě si s oblibou pohrává s neslušnými slovy. Oblast emocí sídlí v čelním laloku. Působení čelní oblasti mozkové kůry nedokáže regulovat dítě, které bylo vystaveno při výchově agresivnímu chování. U těchto dětí se totiž spojení s hlubší, limbickou oblastí nemohlo harmonicky rozvíjet a bude u nich obtížnější užívání nevhodných slov tlumit (Antier, 2004).

2.3.4 Rodina

To, jaký vztah bude mít dítě k ostatním dětem, do jisté míry ovlivňuje i jeho rodina, ve které vyrůstá a která ho formuje od raného věku. Například pokud rodina není zcela funkční, probíhá rodinná krize, rozchod, úmrtí, nebo v ní nejsou praktikovány právě takové výchovné zásady, které by se shodovaly s běžným chováním okolní společnosti, pak je právě mateřská škola místem, které dává dítěti odpočinek od nepřiměřených zátěží. Někdy je dokonce žádoucí, aby byl pobyt doma oslabován pobytem dítěte v mateřské škole. To se děje

v případech, kdy je dítě zanedbáváno, špatně se s ním zachází, rodiče mají problém s drogami nebo alkoholem (Matějček, 2005).

Obrovský vliv na tom, zda se u dítěte projeví násilnické a útočné projevy chování mají výchovné postupy v rodině. Tady velmi záleží na tom, jaký postoj k agresivitě zaujmají rodiče a jiní vlivní dospělí v nejbližším okolí. Bohužel, v dnešní době může dítě vidět projevy tohoto negativního chování téměř všude - v prostředí rodiny, venku, ve společnosti vrstevníků, ve filmech, v knihách, v oblíbených počítačových hrách. Je dobré, aby rodiče přiměřeným způsobem vytvořili v dítěti jasné vzorce chování, popřípadě mu vysvětlili, co se smí a co se není vhodné, aby získalo povědomí o tom, že násilím, vše získat nelze. Nejvíce od rodičů dítě přejímá hodnoty, podle kterých si utváří názor na násilí v mezilidských vztazích, buď to je odmítne, nebo přijme jako normu. Proto by rodiče měli své děti učit empatii a respektu k sobě samému i k druhým. Naučit je také neagresivním způsobem řešit konflikty a srozumitelnou formou vysvětlit, proč násilí a agresivitu odsuzují. Pokud je dítě temperamentní, je vhodné najít takové aktivity, které ho budou bavit a při nichž může vybit svou energii, jako jsou sportovní či zájmové kroužky (Vágnerová a kol., 2011).

Navození vřelého vztahu mezi dítětem a rodičem napomáhá v rozvoji pozitivních rysů a charakteru. Střídání vlídnosti a křiku, nebo dokonce výprasku agresivitu spíše podporuje. Je vhodné v rodině vymezit určitá pravidla a naučit dítě ovládat jeho energii, zaměřit se na rozvoj kreativity, řešení problémů a na pozornost zaměřenou vůči ostatním lidem (Antier, 2004).

Pokud mají rodiče se svým dítětem negativní vztah, pak jim zřejmě budou i prisuzovat větší vinu za špatné chování. Často vnímají dítě jako zdroj vlastních starostí, užívají nepřiměřeně krutou formu trestů a nedávají najevo pozitivní city při interakci s dítětem. Takové dítě, které je fyzicky trestané, pak se svými rodiči daleko méně mluví (Čermák, 1998).

2.3.5 Sourozenecké vztahy, vrstevnické vztahy

Dalším faktorem, který zajisté pozmění vývoj osobnosti dítěte je příchod sourozence na svět a následný vztah k němu. Pro dítě je těžké smířit se s tím, že už není jediným objektem péče svých blízkých. Vidí, jak se jeho nejbližší nyní rozplývají nad postýlkou někoho jiného, je zmatené, zaplaví ho hněv a má sklon k regresí (Antier, 2004).

„Dítě se v interakci s vrstevníky učí, jak druhé zraňovat co nejefektivněji a vzhledem k tolerantním postojům ze strany dospělých jde o relativně bezpečný způsob učení se agresí. Děti často uvádějí, že se jim líbí jejich hrubí vrstevníci a že jen zřídka dojde k ublížení během interakce s nimi. Opakovaně se zjišťuje, že zkušenost s vrstevníky má vliv na posilování agrese. Například děti, které pravidelně chodily do mateřské školy, byly po pěti letech hodnoceny svými učiteli jako agresivnější než jejich vrstevníci, kteří MŠ navštěvovali méně pravidelně. Z toho lze vyvodit, že děti, které mají častější příležitost pobývat s vrstevníky, se naučí agresí lépe, jsou schopny tuto zkušenost generalizovat a použít ji pak v různých podmínkách.“

„Agresivní dítě není odmítáno všemi vrstevníky ve stejné míře. V jedné skupině může být nepopulární, v jiné, zejména stejně agresivních dětí se naopak může setkávat s akceptací.“
(Čermák, 1998, s. 11).

2.3.6 Podněty zvyšující agresivitu u dítěte

Mnoho psychologů tvrdí, že je agresivita naučená a že si ji osvojujeme na základě zkušenosti, buďto se jí naučíme na základě vlastní zkušenosti, anebo na základě toho, co vidíme kolem sebe. Z dítěte se stává agresivní člověk, tak, že si pamatuje způsoby chování a jednání, které vedly k úspěchu a dosažení cíle. Pokud dospělí dovolí, aby dítě mělo úspěch se svým agresivním chováním, vytvoří si zásobárnu takovýchto scénářů a začne je používat k dosahování svých cílů. Další agresivní scénáře si vytváří podle toho, co vidí kolem sebe. Proces vytváření scénářů, zásad, postojů a hodnot je velmi ovlivňován tím, jak jednají osoby v nejbližším okolí dítěte, čili rodiče, blízká rodina, učitelka v mateřské škole, ale také hrdinové z televizní obrazovky. Dítě v nich má svůj vzor a s nimi se snaží ztotožnit (Řičan, 1995).

Agresivitu u dítěte vyvolá touha po něčem nebo po někom a její nemožnost dosáhnout nebo mít onen vytoužený cíl. U dětí předškolního věku ještě nemůžeme hovořit o pravé agresivitě, dítě se spíše chová tak, jak mu to nejvíce vyhovuje a takovým způsobem, u kterého se domnívá, že by dosáhlo svého. Důležitý pro dítě je příklad. Pokud chce nějakou hračku a dosáhne jí tak, že druhého kamaráda uhodí, nebo mu ji sebere a nic se mu za to nestane, je to špatně. Dítě si tak vytváří špatný model pro své další jednání a chování (Špaňhelová, 2007).

Rodiče by se měli vyvarovat takovým hrám, při kterých se nechají strhnout k jakoby zápasení s dítětem. Není dobré dítě rozrušit a myslet si, že tak vybijí své psychické napětí a bude potom klidnější. Naopak se právě tímto násilím u dítěte zvyšuje, stejně jako slova, která mnozí dospělí používají, jsou ve smyslu: pojď ukaž, braň se, a podobně (Antier, 2004).

Fyzický trest a různé donucovací způsoby jistě zvyšují agresivitu dítěte. Fyzický trest má z hlediska agrese dětí viditelnou nevýhodu- působí jako agresivní model. Jedinec je ovlivňován jednáním nebo slovy druhých, i když rodiče ve skutečnosti nemají za cíl dítě agresivitě učit. Vliv rodičů, učitelů, vrstevníků a okolí na rozvoj agrese je často nezáměrný (Čermák, 1998).

Antier (2004) uvádí, že agresivitu může do jisté míry zvyšovat i tělesná a duchovní zanedbanost prostředí, ve kterém děti vyrůstají. Ta se může objevovat ve všech sociálních vrstvách. Buď to děti sedí téměř většinu času před obrazovkou, ty pak trpí nedostatkem pohybu a mohou mít sklon k negativnímu chování, nebo tráví volný čas na ulici, samy se starají o domácnost, nedostává se jim dostatečné osobní hygieny, některé jsou bohužel také bez jídla a často podvyživené.

Velkým problémem který je spíše problémem společnosti je nedostatek zelené plochy ve městech, nedostatek dětských hřišť, které by umožňovaly nerušenou a bezpečnou hru venku (Antier, 2004).

2.3.7 Vliv médií, videoher

U dětí se neustále zvyšuje počet hodin strávených u televize, která zcela jistě rozvíjí agresivitu v dítěti. Trvale mění způsob, jakým jedinec vnímá svět, hlavně se otupuje jeho citlivost. Dítě vidí velké množství násilných činů, a čím více jich vidí, tím méně lituje jejich obětí. Televize mnohdy předkládá obraz světa nereálně, často nebezpečněji, než ve skutečnosti je. A protože dítěti chybí životní zkušenosti a nadhled, nevytváří si ten správný pohled na okolní svět, ale začne být imunní vůči lhostejnosti a násilí, vůči zraněným osobám (Antier, 2004).

Zhlédnutí agresivní scény může mít zcela jistě vliv na chování dítěte, proto je vhodné vědět, jaké pořady dítě sleduje a hovořit s ním o tom, co vidělo, zaujmout před dítětem odmítavý postoj například k těm, co ve filmu ubližují, ale i těm, kteří jenom přihlížejí a nepokusí se zabránit násilí. Nenásilnou formou rozebrat chování aktérů a snažit se dítěti vysvětlit, co je dobré a co ne (Vágnerová a kol., 2011).

Velkou chybou videoher je to, že aby zaujaly děti, používají velké množství agresivních podnětů. Dítě se ztotožňuje s hlavním hrdinou. Tím je často postava násilnická, která bojuje a zabíjí. Pokud je hra opravdu násilnická, není na škodu ji dítěti zakázat a nabídnout hru jinou, založenou na šikovnosti, takovou, která neprovokuje k násilí a i když si ji dítě půjde zahrát třeba ke kamarádovi, důležité je, že zná náš odmítavý postoj a získá tak povědomí o určitých hodnotách (Antier, 2004).

Autor knihy doslova uvádí: „*Televize, videohry ani hvězdná panenka neuškodí dětem, které je používají přiměřeně a jejichž rodiče se jim věnují, hovoří s nimi a snaží se co nejvíce si s nimi porozumět.*“ (Antier, 2004, s. 75).

Andrea Erkert (2004) ve své knize mluví o tom, že děti bývají více agresivní po víkendu. Napodobují to, co vnímají na hlavních postavách z videoher nebo z filmů. Zvláště na ně působí, když se situace podobají co nejvíce realitě. Bohužel problémem je to, že postavy vzbuzují dojem, že jejich chování je chvályhodné, i když předvádí násilnické scény a negativní způsoby chování.

Čermák (1998) ve své knize uvádí, že agrese, kterou dítě vidí v televizi, může sloužit jako vzor, který pak bývá napodoben. Imitace tohoto chování se pak stává součástí kognitivní výbavy, která je připravena k použití. Dítě se může chovat shodně v situaci, která je podobná právě takové, jakou pozorovalo. Snaží se chovat stejně jako viděný model, nebo alespoň tak, jak je přesvědčeno, že by se hrdina choval v jeho situaci. U dětí je totiž odlišení fikce a reality daleko nižší.

Čermák (1998, s. 13) také uvádí: „*Časté pozorování násilí upevňuje v dítěti přesvědčení, že agrese je přípustná nebo dokonce žádoucí prostředek řešení interpersonálních konfliktů. Její úspěšné provedení ve filmu snižuje kontrolu agrese a agrese tak může snadněji propuknout.*“

V počítačových hrách může být agrese ještě mnohem horší, protože se jednotlivé části hry dají uložit, hráč se může k jednotlivým částem vrátit a pokud je nejprve neúspěšný, své snažení může dokončit později. V těchto hrách děti získávají klamný dojem o lidské nesmrtelnosti, nebo smrt dokonce nepovažují za něco konečného, ale za něco, co se dá i vrátit (Lavičková, 2004).

2.4 Profil oběti

Agresor si nejčastěji vyhlédne svou oběť, spíše nesmělou a bázlivou. Dítě, které je nesmělé, bázlivé, utlačované, má zvláště nehezký obličej, silné brýle se stane snadněji útokem nějakého agresora než to, které je silné a působí sebevědomým dojmem (Bourcet, Gravillonová, 2006).

Je to takové dítě, které si nechá všechno líbit a nedokáže se postavit druhému dítěti, takové „mouchy snězte si mě“. Často je toto dítě mnohem citlivější než ostatní. Úkolem dospělého pak je, aby ho naučil, jak se má v takovéto situaci chovat a ne ho stále ochraňovat (Špaňhelová, 2007).

Varovné příznaky, které můžeme na dítěti pozorovat, jsou například tyto: dítě špatně usíná, probouzí se v noci, často pláče, nechce už hodit do školky, školy, jeho chování se zlepšuje, pokud zůstane chvíli doma, třeba v době prázdnin (Vágnerová, 2011).

2.4.1 Dětská práva

Je nesmírně důležité si uvědomit, že každý člověk, ať už je dospělý, či dítě, má svá práva a povinnosti. Práva dětí jsou sepsána v „Úmluvě o právech dítěte“

„Dětská práva, týkající se ochrany před násilím:

-není důležité, jak vypadáš nebo co máš právě na sobě, jestli máš dlouhé nebo krátké vlasy. Všichni jsou si rovni, což znamená, že jsou stejně důležití, mají stejná práva, ale i stejné povinnosti

-nikdo nemá právo jakýmkoliv způsobem ohrožovat život tvůj nebo někoho jiného.

-nikdo ti nesmí ubližovat, tělesně nebo duševně týrat.

-máš právo mít své kamarády a hrát si s nimi.

-máš právo chodit do školy a vzdělávat se.

-i jako dítě máš právo vyjádřit svůj názor.

-máš také právo na ochranu zdraví, život v bezpečí a na ochranu před týráním, zneužíváním a před násilím.“ (Lavičková, 2004, s. 30,31).

2. 5 Prevence rozvoje agresivity

2.5.1 Prevence obecně

Velmi dobrou prevencí je hra s dítětem. To se při ní učí zaměřovat pozornost, soustředit se, mírnit nadměrnou pohyblivost, sdílet své pocity s dospělým. Není dobré nechat dítě hrát si příliš často samo. Ty děti, které si až příliš často hrají samotné, hlučně a navíc bez kontroly rodičů zůstávají ve svém světě a dá se očekávat, že budou agresivnější, než ostatní.

Další a velmi důležitou zásadou při správné výchově a prevenci agresivity je dodržování zásadních hodnot. Je dobré navázat s dítětem vřelý vztah plný důvěry, podporovat ho v komunikaci. Ono pak lépe dokáže ovládat svoji energii, na rozdíl od křiku a výprasku od rodičů, který agresivitu jenom podporuje a zvyšuje.

Velmi dobře se regulují agresivní a asociální sklony u dítěte právě v prostředí, které je harmonické a panuje zde pocit bezpečí. Takovéto prostředí pomáhá velmi aktivnímu dítěti nasměrovat svoji energii pozitivně. Pokud však dítě budeme přecházet a lhostejně mu uhýbat, agresivní chování v něm podpoříme. Nemluvě o tom, pokud budě dítě každý den vidět, jak se rodiče mezi sebou zesměšňují, odporují si a chovají se k sobě agresivně (Antier, 2004).

Špaňhelová ve své knize uvádí několik konkrétních rad, jak postupovat, abychom agresivitu u předškolních dětí eliminovali:

„1. Vnímejme impulzivitu dítěte, jeho temperament a berme to jako fakt. Jeho temperament nezměníme.

2. Zkusme plánovitě jeho temperament vybíjet.

3. Pokud chceme, zkusme využít na toto vybíjení temperamentu a živosti různé sportovní aktivity (fotbal, hokej, běh...)

4. Pokud dojde k nějakému chování ze strany tohoto dítěte vůči jinému dítěti, které ještě tuto situaci nedokáže samo zvládnout, postavme se mezi ně a pomozme jim.

5. Pokud agresivní dítě bouchne druhé, zamezme tomu, aby ho bilo dál.

6. Pomozme oběma dětem, aby konflikt mezi sebou dořešily, nechtějme, aby jedno dítě od druhého odešlo, aby si už spolu nemohly hrát. Naopak. Pomozme jim, aby se dokázalo jedno dítě druhému omluvit, a ukažme jim například vhodný způsob další hry.

7. Nechtějme slyšet výmluvy jednoho ani druhého, učme děti, že lepší je přiznat pravdu i když bude těžká) než lhát.

8. Učme dítě, které reaguje agresivně, ab nějakým způsobem svůj čin odčinilo.

9. *Učme ho se s naší pomocí omluvit.*

10. *Nevylučujme ho z kolektivu dětí, ale po tomto incidentu (v tu chvíli již vyřešeném) mu dovolme, ať si dál hraje.*“ (Špaňhelová, 2007, s. 10).

K odbourávání agresivity přispívají prostory, které umožňují dostatek pohybu a dostatek aktivit, kde se vyžaduje vlastní iniciativa, kde se cvičí sebeovládání, rozvoj sounáležitosti, aktivity, kde je uspokojována potřeba pohybu (Erkert, 2004).

2.5.2 Prevence v mateřských školách

Sagi (1995, s. 95) ve své knize doslova uvádí: *„Učitelka má na děti v mateřské škole neocenitelný vliv. Dočasně hraje při pozorování a formování dětského chování důležitější roli než rodiče. Chování dítěte je základem pro jeho pozdější chování jako dospělého jedince. Jestliže navíc vyjdeme z předpokladu, že není vrozené, ale musí se teprve získat v procesu učení, má vztah k učitelce rozhodující význam. Proces učení je nejtrvaleji ovlivňován pozorováním a napodobováním „ modelů“. Vedle matky, otce a učitelky k nim patří také sourozenci, ostatní děti v mateřské škole, nejbližší příbuzní, přátelé a známí rodiny. Učitelka je mezi těmito blízkými osobami zpravidla jediný profesionál (s odpovídajícím odborným vzděláním). To rozšiřuje její možnosti a zároveň zvyšuje její odpovědnost.“*

Projevy problémového chování jsou jakoby signály, které dítě vysílá jako žádost o pomoc. Spolehlivým základem pro posouzení chování dítěte je pozorování. Tak odhalíme, které situace u dítěte agresivní chování vyvolávají. Prostřednictvím hry se můžeme pokusit minimalizovat projevy agresivity. Platí to především pro sociální hry, ve kterých je možné strategicky měnit agresivní chování pro neagresivní úmysly. Agresivní děti často nejsou schopné přijímat pozitivní tělesné kontakty a právě při hře, například pohybové, se mohou naučit prozkoumávat svoje tělo, nechat na sebe sahat, přátelsky se dotýkat druhých. Dítě se postupně učí hněv a agresivitu zvládat. Při těchto hrách není důležitý výkon, ani úspěch, ale dítě získává zkušenosti o důsledcích svého chování i chování druhých dětí (Michalová, 2012).

Děti se mohou při takovýchto hrách naučit mluvit o nepříjemných pocitech, které je nejvíce tíží. Mnohem lépe se naučí vyrovnávat se s obtížemi, které patří k běžnému životu. Při hrách sdělují příjemné i nepříjemné pocity, jako jsou láska, touha, radost, odpor, vztek, hněv, rozčilení, strach. Autor doslova říká: *„Hravým způsobem a ve známém prostředí se pak učí důvěřovat svému pocitu a vyjadřovat ho, aniž by při tom ztratily respekt a úctu ostatních.“* (Erkert, 2004, s. 20).

PRAKTICKÁ ČÁST

Úvod

Následující část bakalářské práce je věnovaná výzkumnému šetření, které jsme realizovali v různých mateřských školách v Olomouckém kraji za účelem zjištění agresivity v předškolním věku. Byly osloveny tyto mateřské školy: MŠ Kpt. Nálepky, MŠ Na Bystřičce, MŠ Rožňavská, MŠ Radova, MŠ Čapka Choda, MŠ Bieblova, MŠ Rooseveltova, MŠ Lužická.

1 Vymezení cíle

Cílem bakalářské práce bylo zjistit:

- zda se agresivita u dětí v předškolním věku vyskytuje
- v jakém věku se vyskytuje nejvíce
- co agresivitu u dětí ovlivňuje
- zda se dá agresivitě u dětí předcházet
- zda mají pedagogové dostatek informací o agresivitě

2 Výzkumné předpoklady (VP)

Na základě formulace cíle jsme stanovili následující výzkumné předpoklady.

VP 1: Agresivita u dětí předškolního věku se vyskytuje alespoň u 80%.

VP 2: Agresivita se vyskytuje nejvíce u 4,5-6letých dětí.

VP 3: Agresivitu u dětí předškolního věku nejvíce ovlivňuje špatná výchova v rodině.

VP 4: Polovina dotazovaných pedagogů má o agresivitě u dětí dostatek informací.

3 Popis sledovaného vzorku

Všichni dotazovaní byli učitelky v mateřských školách. Délka jejich praxe byla různá, pohybovala se od 1,5 roku do 45 let (tabulka č. 1- Délka praxe učitelek). Tyto učitelky jsou v každodenním kontaktu s dětmi a mají možnost pozorovat každé dítě ve vzájemné interakci s ostatními. Pracují s dětmi různých věkových kategorií: od 3-4,5let, od 4,5-6let nebo ve smíšených odděleních (tabulka č. 2 - Věk dětí). Mnoho učitelek mělo zkušenosti s prací ve městě i na vesnici (tabulka č. 3 - Zkušenosti město/vesnice)

Tabulka č. 1- Délka praxe učitelek

Délka praxe	Počet	Počet v %
Do 10 let	21	31%
Do 20 let	18	28%
Do 30 let	15	23%
30 let a více	12	18%

Tabulka č. 2 - Věk dětí

Věk dětí	Počet	Počet v %
3-4,5leté děti	30	45%
4,5-6leté děti	25	38%
smíšené oddělení	11	17%

Tabulka č. 3 - Zkušenosti město/vesnice

Zkušenosti město/vesnice	Počet	Počet v %
Město	29	44%
Vesnice	0	0%
Ve městě i na vesnici	37	56%

4 Metody výzkumného šetření

Jako metoda pro získávání dat byla zvolena dotazníková metoda. V úvodu dotazníku bylo uvedeno jeho zaměření a využití. Dotazník byl anonymní. Obsahoval 14 otázek. Téměř u každé otázky se mohli respondenti otevřeně vyjádřit a doplnit odpovědi o konkrétní poznatky a zkušenosti ze své praxe. U 1. otázky byly respondentům nabídnuty 2 odpovědi: ano/ne. Pokud zvolili odpověď ne, měli dvě možnosti: neodpovídat vůbec na žádnou jinou otázku, nebo odpovídat až od otázky č. 10 dle svého uvážení.

5 Realizace výzkumného šetření

V průběhu měsíce prosince 2013 a ledna 2014 byly učitelkám, které po předchozí dohodě přislíbily účast, osobně předány dotazníky týkající se problematiky agresivity dětí v předškolním věku a pak opět osobně vyzvednuty. Vrátilo se 66 dotazníků, které učitelky vyplňovaly zcela dobrovolně. K vyhodnocení bylo použito všech 66 dotazníků.

6 Analýza a interpretace získaných dat

Tato kapitola má dvě podkapitoly:

První kapitola je zaměřena na vyhodnocení výzkumných předpokladů. Výzkumný předpoklad je vždy uveden v celém znění. Výsledky jsou zaznamenány do tabulek a graficky zpracovány.

Druhá kapitola je zaměřená na vyhodnocení otázek z dotazníku. Otázky jsou uvedeny v celém znění, jsou zpracovány do tabulek a graficky zaznamenány.

6.1 Analýza a interpretace výzkumných předpokladů.

Následující kapitola je zaměřena na vyhodnocení výzkumných předpokladů. Výzkumný předpoklad je vždy uveden v celém znění, výsledky jsou zaznamenány do tabulek a graficky zpracovány.

VP 1: Agresivita u dětí předškolního věku se vyskytuje alespoň u 80%.

Tabulka k VP 1 - Agresivita v praxi

Agresivita v praxi	Počet	Počet v %
1. Ano	62	94%
2. Ne	4	6%

Graf k VP 1- Agresivita v praxi

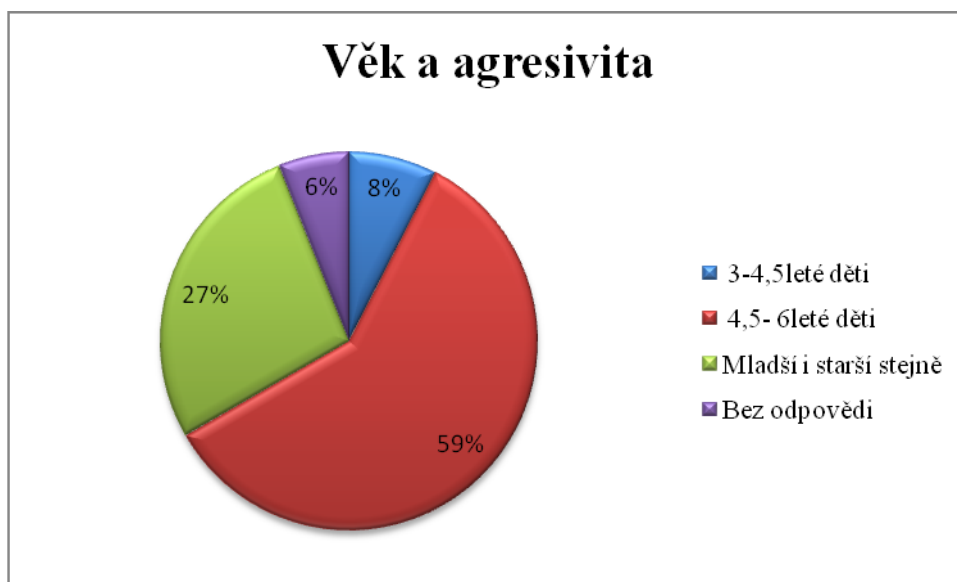
Z výše uvedené tabulky a grafu vyplývá, že se s agresivitou u dětí předškolního věku setkala 94% respondentů a 6% se s agresivitou u dětí nesetkalo. Z toho vyplývá, že se výzkumný předpoklad **potvrdil**.

VP 2: Agresivita se vyskytuje nejvíce u 4,5-6letých dětí.

Tabulka k VP 2 - Věk a agresivita

Věk a agresivita	Počet	Počet v %
1. 3-4,5leté děti	5	8%
2. 4,5- 6leté děti	39	59%
3. Mladší i starší stejně	18	27%
Bez odpovědi	4	6%

Graf k VP 2 - Věk a agresivita

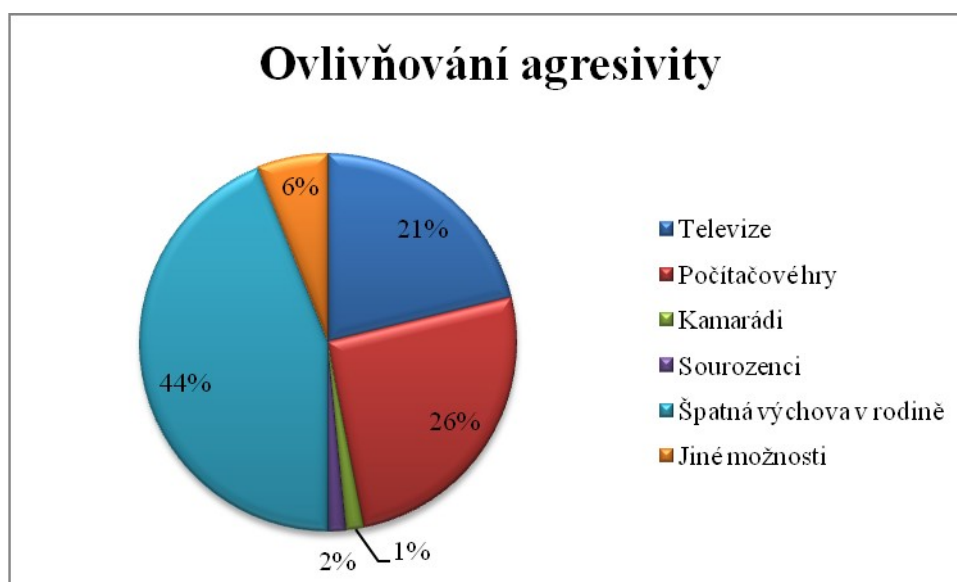
Z výše uvedené tabulky a grafu vyplývá, že 59% respondentů se domnívá, že se agresivita vyskytuje více u 4,5-6letých dětí, 27% respondentů si myslí, že je to stejné u obou věkových kategorií, 8% respondentů uvedlo větší výskyt agresivity u 3- 4,5letých dětí. Z toho vyplývá, že se výzkumný předpoklad **potvrdil**.

VP 3: Agresivitu u dětí nejvíce ovlivňuje výchova v rodině.

Tabulka k VP 3 - Ovlivňování agresivity

Ovlivňování agresivity	Počet	Počet v %
1. Televize	14	21%
2. Počítačové hry	17	26%
3. Kamarádi	1	1%
4. Sourozenci	1	1%
5. Špatná výchova v rodině	29	44%
6. Jiné možnosti	4	6%

Graf k VP 3 – Ovlivňování agresivity

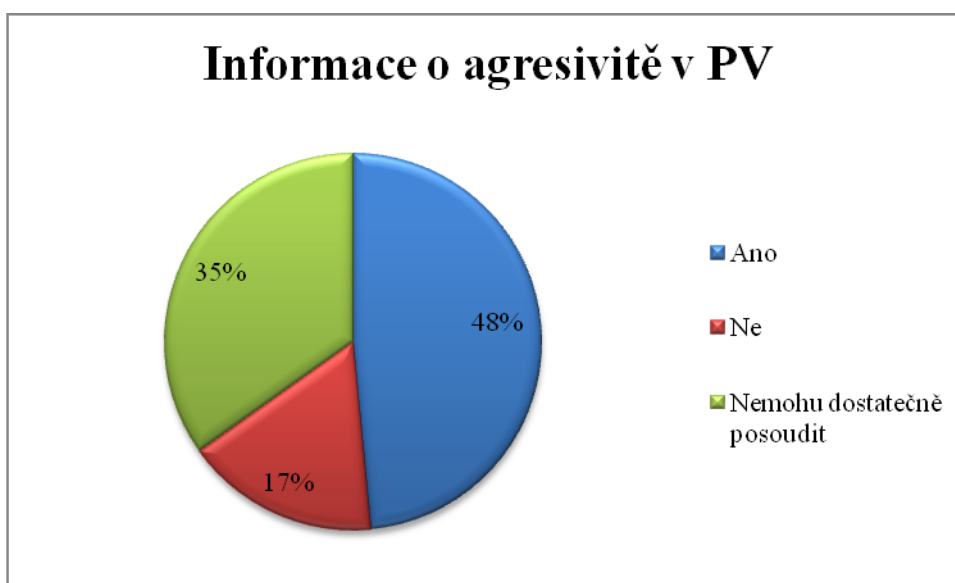
Z výše uvedené tabulky a grafu vyplývá, že se 44% respondentů domnívá, že agresivitu u dětí nejvíce ovlivňuje špatná výchova v rodině, dále byly počítačové hry: 26%, televize: 21% a 1% respondentů uvádí, že agresivitu zvyšují kamarádi a sourozenci. Výzkumný předpoklad se **potvrdil**.

VP 4: Polovina dotazovaných pedagogů má o agresivitě u dětí dostatek informací.

Tabulka k VP 4 - Informace o agresivitě v PV

Informace o agresivitě v PV	Počet	Počet v %
1. Ano	32	48%
2. Ne	11	17%
3. Nemohu dostatečně posoudit	23	35%

Graf k VP 4 – Informace o agresivitě v PV

Z tabulky a grafu vyplývá, že 48% respondentů si myslí, že má o problematice agresivity dostatek informací, 17% respondentů nemá dostatek informací a 35% respondentů nemohlo své zkušenosti a znalosti dostatečně posoudit. Z toho vyplývá, že se výzkumný předpoklad **nepotvrdil**.

6.2 Analýza a interpretace získaných dat z dotazníků

V této praktické části bakalářské práce jsou zpracovány všechny odpovědi respondentů na otázky z dotazníku. Otázky jsou uvedeny vždy v celém znění. Odpovědi na ně jsou zpracovány do tabulek a graficky zaznamenány.

Položka č. 1

Setkala jste se u dětí s agresivitou během své praxe?

Tato položka nás uvádí do celé problematiky tohoto dotazníku.

Tabulka č. 1 - Agresivita v praxi

Agresivita v praxi	Počet	Počet v %
1. Ano	62	94%
2. Ne	4	6%

Graf k tabulce č. 1- Agresivita v praxi

Z výše uvedené tabulky a grafu vyplývá, že se s agresivitou u dětí předškolního věku setkala 94% respondentů a 6% se s ní nesetkalo vůbec.

Položka č. 2

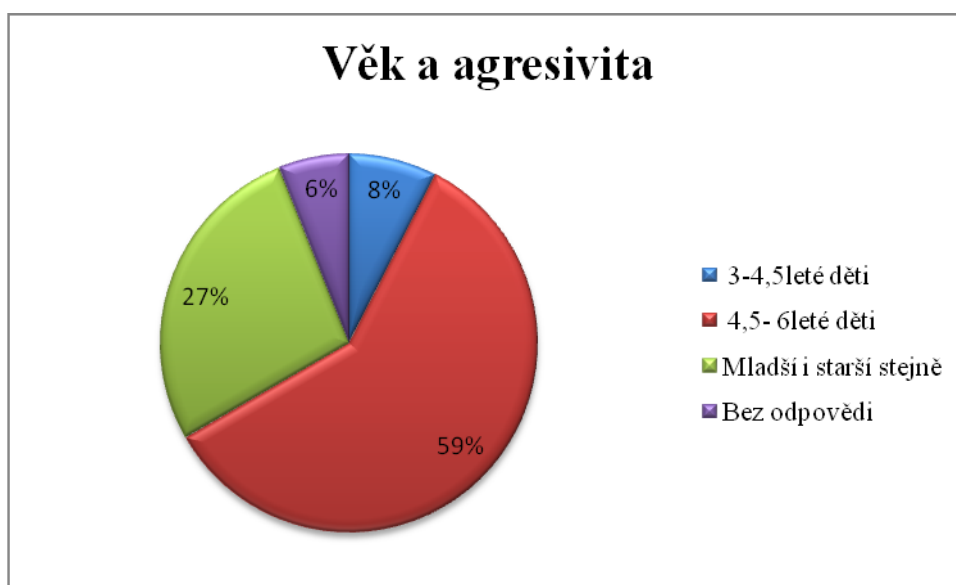
Pokud ano, ve které věkové kategorii se agresivita vyskytovala podle vás více?

Zde se dovídáme, zda mají respondenti zkušenosti s agresivitou u předškolních dětí spíše mladších (3-4,5letých), starších (4,5-6letých), nebo u všech ve stejné míře.

Tabulka č. 2 - Věk a agresivita

Věk a agresivita	Počet	Počet v %
1. 3-4,5leté děti	5	8%
2. 4,5- 6leté děti	39	59%
3. Mladší i starší stejně	18	27%
Bez odpovědi	4	6%

Graf k tabulce č. 2 - Věk a agresivita

Z výše uvedené tabulky a grafu vyplývá, že z 59% se agresivita vyskytuje více u 4,5-6letých dětí, z 27% je to stejné v těchto věkových kategoriích a z 8% se agresivita vyskytuje více u 3-4letých dětí. 6% respondentů neodpovídalo.

Položka č. 3

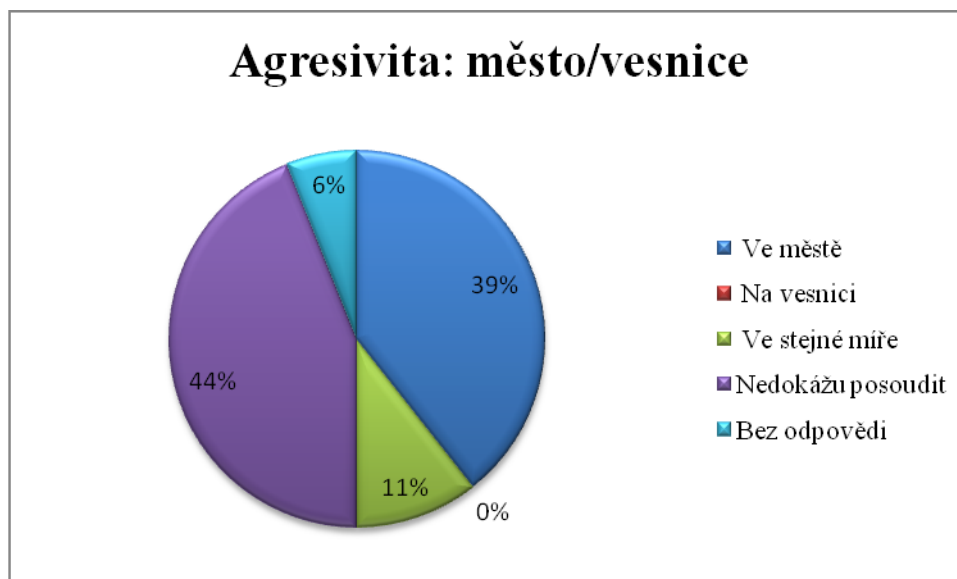
Pokud máte zkušenosti s prací ve městě i na vesnici, kde se podle vás vyskytovala agresivita více?

V této položce se mohli vyjádřit především respondenti s dlouholetou praxí, kteří měli možnost srovnání práce s dětmi žijícími na vesnici a ve městě. Pokud dotazovaní pracovali pouze v jednom zařízení, zvolili variantu odpovědi číslo 4.

Tabulka č. 3 - Agresivita: město/vesnice

Agresivita: město/vesnice	Počet	Počet v %
1. Ve městě	26	39%
2. Na vesnici	0	0%
3. Ve stejné míře	7	11%
4. Nedokážu posoudit	29	44%
Bez odpovědi	4	6%

Graf k tabulce č. 3 - Agresivita: město/vesnice

Z výše uvedené tabulky a grafu vyplývá, že 44% respondentů nemělo možnost srovnání a zvolilo variantu odpovědi- nedokážu posoudit. 39% respondentů uvedlo, že se agresivita vyskytuje ve větší míře ve městě, 11% respondentů uvedlo odpověď- ve stejné míře. Možnost odpovědi, že se agresivita vyskytuje více na vesnici, ne zvolil nikdo. Neodpovídalo 6% respondentů.

Položka č. 4

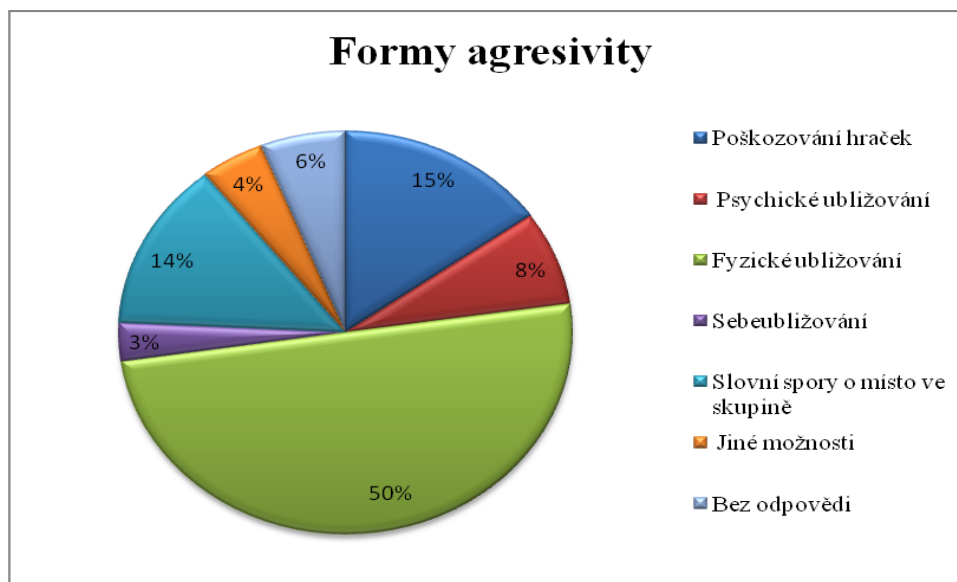
V jakých formách se agresivita vyskytovala?

V této položce se respondenti vyjadřovali, v jaké formě se agresivní chování u dětí předškolního věku nejvíce vyskytuje, popřípadě mohli napsat i jiné možnosti v odpovědi číslo 6.

Tabulka č. 4 - Formy agresivity

Formy agresivity	Počet	Počet v %
1. Poškozování hraček	10	15%
2. Psychické ubližování	5	8%
3. Fyzické ubližování	33	50%
4. Sebeubližování	2	3%
5. Slovní spory o místo ve skupině	9	14%
6. Jiné možnosti	3	4%
Bez odpovědi	4	6%

Graf k tabulce č. 4- Formy agresivity

Z grafu a tabulky vyplývá, že z 50% se agresivita nejvíce projevuje fyzickým ubližováním, z 15% poškozováním hraček, z 14% slovními spory, z 8% psychickým ubližováním a ze 3% sebeubližováním. 4% respondentů zvolili možnost- jiná odpověď. Jejich odpovědi byly: slovní nadávky a vulgární výrazy.

Položka č. 5

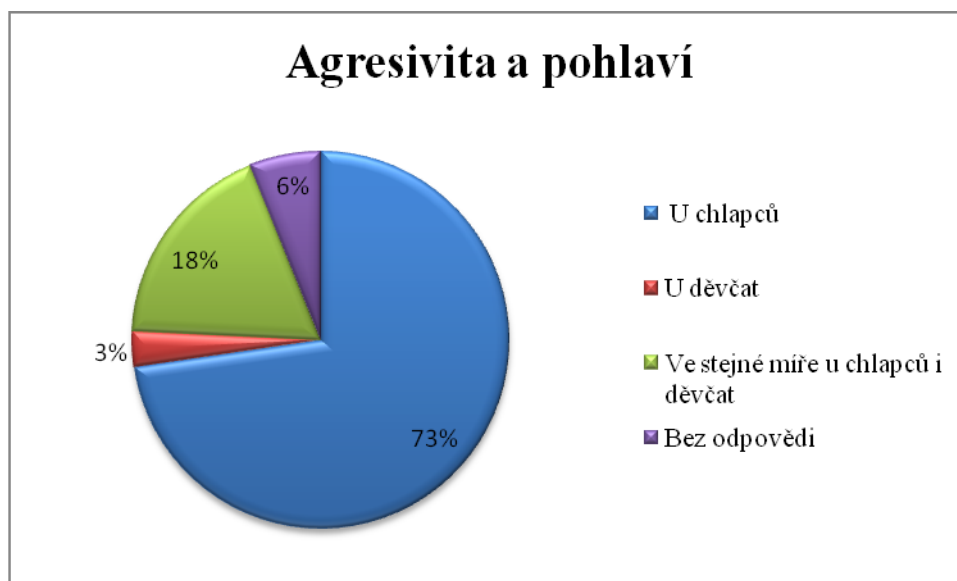
Projevovala se nejvíce:

V této části se mohli respondenti zamyslet nad tím, zda se agresivita v předškolním věku podle nich vyskytuje více u chlapců, u děvčat nebo ve stejné míře.

Tabulka č. 5 – Agresivita a pohlaví

Agresivita a pohlaví	Počet	Počet v %
1. U chlapců	48	73%
2. U děvčat	2	3%
3. Ve stejné míře u chlapců i děvčat	12	18%
Bez odpovědi	4	6%

Graf k tabulce č. 5 - Agresivita a pohlaví

Z výše uvedené tabulky a grafu vyplývá, že jsou chlapci agresivnější než děvčata z 73%. Větší výskyt agresivity u dívek uvedly 3% respondentů, stejný výskyt agresivity u obou pohlaví uvedlo 18% respondentů. Neodpovídalo 6% respondentů.

Položka č. 6

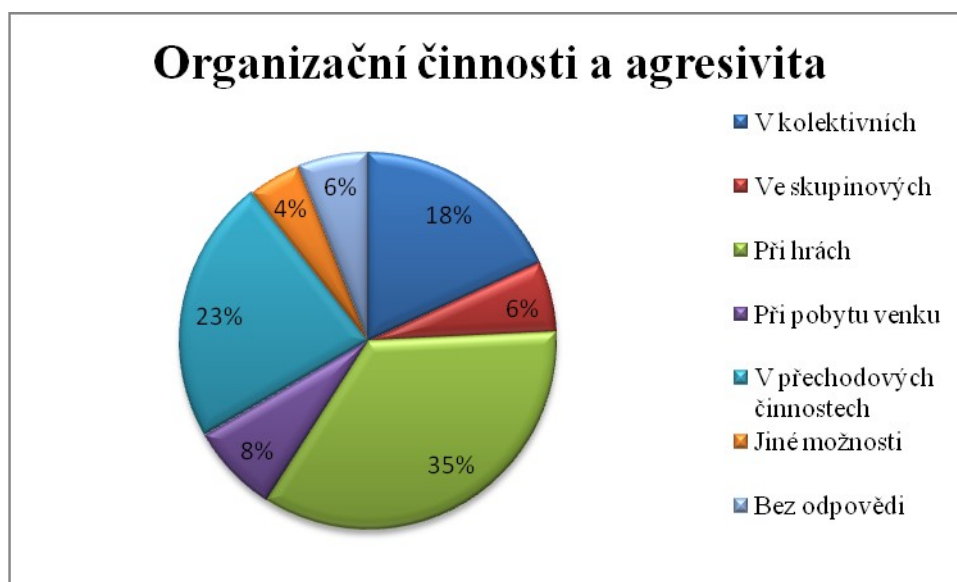
Ve kterých činnostech se agresivita nejvíce projevovává?

U této položky respondenti odpovídali, ve kterých organizačních činnostech během dne se podle nich agresivita u dětí nejvíce projevuje. V 6. odpovědi se mohli vyjádřit a doplnit ji podle sebe.

Tabulka č. 6 – Organizační činnosti a agresivita

Organ. činnosti a agresivita	Počet	Počet v %
1. V kolektivních	12	18%
2. Ve skupinových	4	6%
3. Při hrách	23	35%
4. Při pobytu venku	5	8%
5. V přechodových činnostech	15	23%
6. Jiné možnosti	3	4%
Bez odpovědi	4	6%

Graf k tabulce č. 6 - Organizační činnosti a agresivita

Z tabulky a grafu vyplývá, že se agresivita nejvíce vyskytuje při hrách dětí -35%, v přechodových činnostech - 23%, v kolektivních činnostech-18%, při pobytu venku - 8% a skupinových činnostech - 6%. 4% dotazovaných zvolilo jinou možnost. 6% neodpovídalo.

Položka č. 7

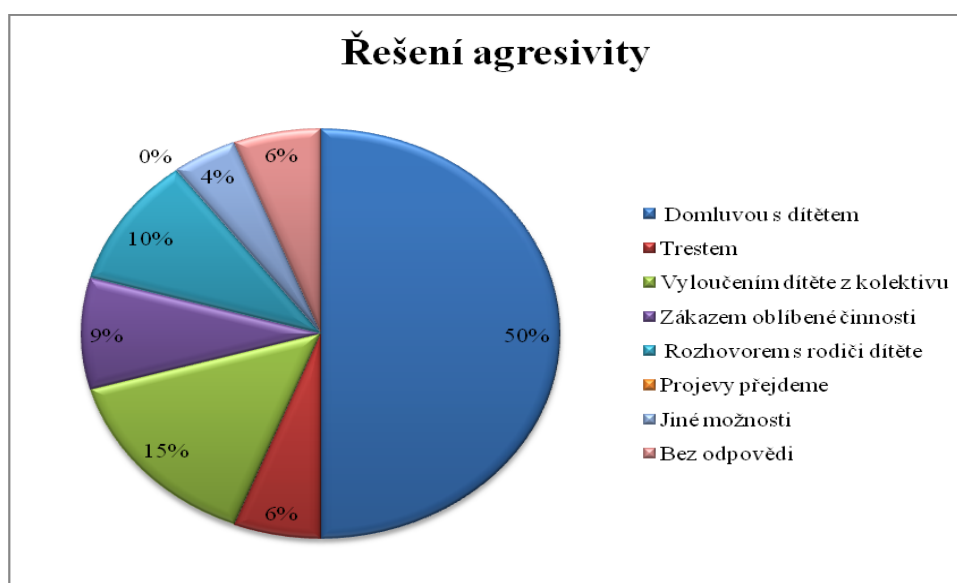
Jak nejčastěji projevy řešíte?

Zde měli respondenti na výběr několik možností řešení agresivního chování, nebo mohli napsat svůj způsob z praxe v odpovědi pod číslem 7.

Tabulka č. 7 - Řešení agresivity

Řešení agresivity	Počet	Počet v %
1. Domluvou s dítětem	34	50%
2. Trestem	4	6%
3. Vyloučením dítěte z kolektivu	10	15%
4. Zákazem oblíbené činnosti	6	9%
5. Rozhovorem s rodiči dítěte	7	10%
6. Projevy přejdeme	0	0%
7. Jiné možnosti	3	4%
Bez odpovědi	4	6%

Graf k tabulce č. 7 - Řešení agresivity

Z tabulky a grafu vyplývá, že 50% zvolilo domluvu s dítětem, 15% zvolilo vyloučení dítěte z kolektivu, 10% rozhovor s rodiči dítěte a 6% volilo trest. Neodpovědělo 6% respondentů a 3 uvedli jiné možnosti. Těmi byly: klidná individuální domluva, pohovor s rodiči za přítomnosti dítěte, nebo by si způsob řešení zvolili až podle situace a závažnosti chování.

Položka č. 8

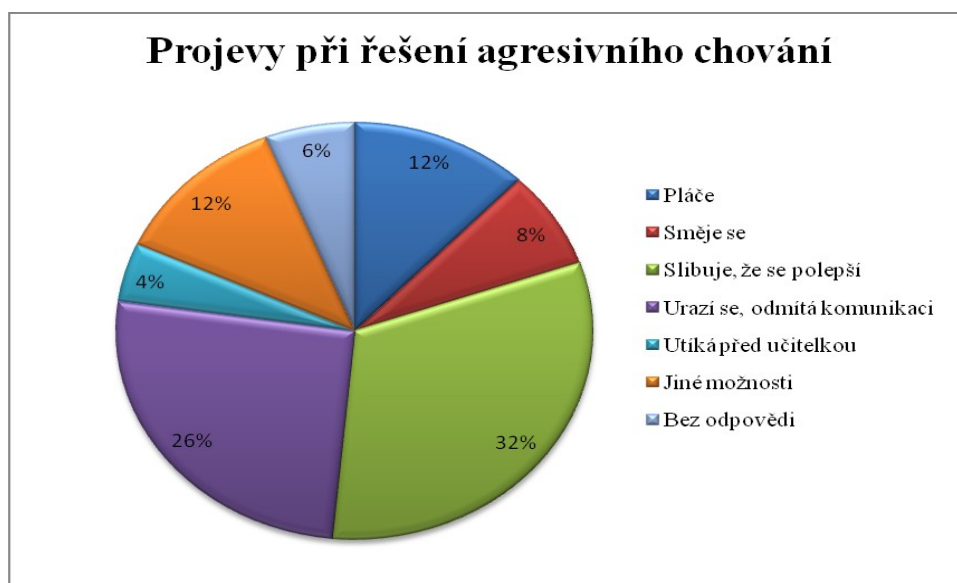
Jaké jsou projevy dítěte při řešení agresivního chování?

U této položky respondenti vyjadřovali z praxe nejčastější projevy agresivního chování u dětí předškolního věku.

Tabulka č. 8 - Projevy při řešení agresivního chování

Projevy při řešení agres. chování	Počet	Počet v %
1. Pláče	8	12%
2. Směje se	5	8%
3. Slibuje, že se polepší	21	32%
4. Urazí se, odmítá komunikaci	17	26%
5. Utíká před učitelkou	3	4%
6. Jiné možnosti	8	12%
Bez odpovědi	4	6%

Graf k tabulce č. 8 - Projevy při řešení agresivního chování

Z výše uvedené tabulky a grafu vyplývá, že nejčastějším projevem při řešení agresivního chování byly sliby dětí - 32%, odmítání komunikace - 26%, pláč - 12%, smích - 8%, útěk před učitelkou - 4%. 1% respondentů využilo 6. otázku a uvádělo například, že dítě ignoruje učitelku, nedělá si těžkou hlavu s tím, když ho učitelka kárá. Neodpovědělo 6% respondentů.

Položka č. 9

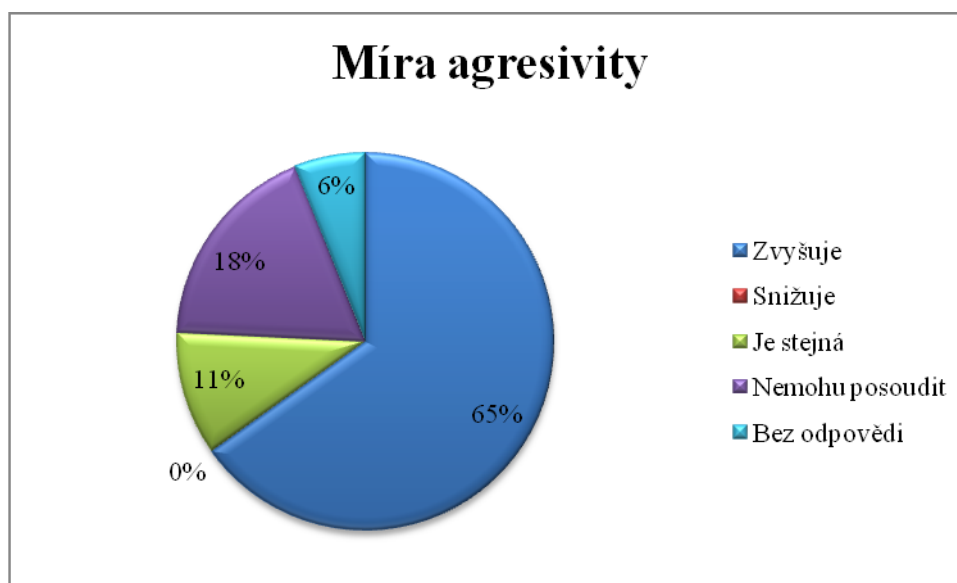
Myslíte si, že se agresivita u dětí v předškolním věku:

V této položce respondenti vybírali, zda se podle nich agresivita u dětí v předškolním věku snižuje, zvyšuje, je stejná, a nebo nemohou odpověď posoudit.

Tabulka č. 9 - Míra agresivity

Míra agresivity	Počet	Počet v %
1. Zvyšuje	43	65%
2. Snižuje	0	0%
3. Je stejná	7	11%
4. Nemohu posoudit	12	18%
Bez odpovědi	4	6%

Graf k tabulce č. 9 - Míra agresivity

Z tabulky a grafu vyplývá, že 65% respondentů se domnívá, že se agresivita u dětí v předškolním věku zvyšuje, 18% nemůže tuto problematiku posoudit, 11% se domnívá, že je stejná. Variantu, že se agresivita snižuje, ne zvolil nikdo. Neodpovídalo 6% respondentů.

Položka č. 10

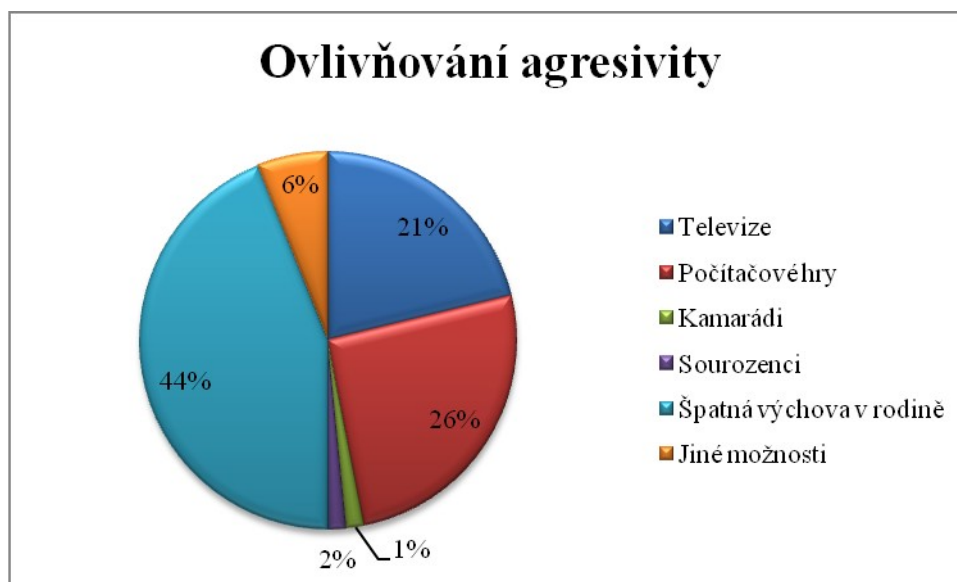
Co podle vás agresivitu nejvíce zvyšuje?

V této položce se respondenti vyjadřovali, co podle nich nejvíce zvyšuje agresivní chování u dětí předškolního věku. Nyní už odpovídali i ti, kteří na začátku ve 2. otázce odpověděli, že nemají zkušenosti s agresivitou u dětí tohoto věku. U této položky byla možnost vyjádřit se slovně a napsat i jiné možnosti.

Tabulka č. 10 - Ovlivňování agresivity

Ovlivňování agresivity	Počet	Počet v %
1. Televize	14	21%
2. Počítačové hry	17	26%
3. Kamarádi	1	1%
4. Sourozenci	1	1%
5. Špatná výchova v rodině	29	44%
6. Jiné možnosti	4	6%

Graf k tabulce č. 10 - Ovlivňování agresivity

Z výše uvedené tabulky a grafu vyplývá, že agresivitu ovlivňuje špatná výchova v rodině z 44%, počítačové hry z 26%, televize z 21%, kamarádi a sourozenci z 1%. Odpověď: jiné možnosti, využilo 6% respondentů. Odpovídali většinou shodně a to tak, že agresivitu u dítěte ovlivňuje pro dítě nečekaná událost a tou je rozvod rodičů nebo dlouhé a nekončící hádky v rodině.

Položka č. 11

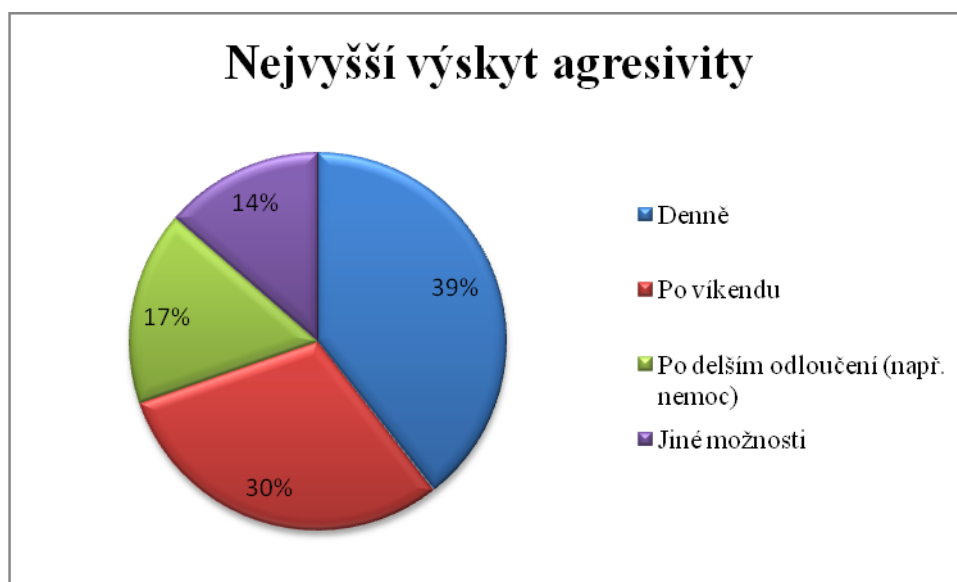
Kdy se podle vás vyskytuje agresivita u dětí nejvíce?

Zde se respondenti vyjadřovali, kdy se podle nich vyskytuje agresivní chování nejvíce.

Tabulka č. 11 - Nejvyšší výskyt agresivity

Nejvyšší výskyt agresivity	Počet	Počet v %
1. Denně	26	39%
2. Po víkendu	20	30%
3. Po delším odloučení (např. nemoc)	11	17%
4. Jiné možnosti	9	14%

Graf k tabulce č. 11 - Nejvyšší výskyt agresivity

Z tabulky a grafu vyplývá, že 39% respondentů uvádí nejvyšší výskyt agresivity denně, 30% po víkendu, 17% po delším odloučení, 14% zvolilo odpověď- jiné možnosti. Uváděli jako příčinu zvýšení agresivity například vliv počasí, postavení měsíce, nehody v rodině.

Položka č. 12

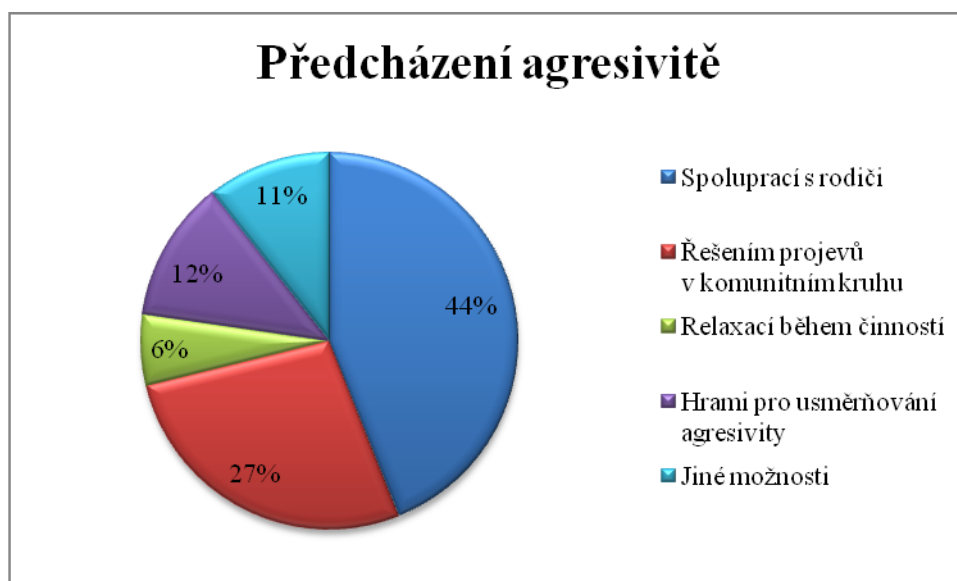
Jak lze podle vás agresivitě předcházet?

Tady respondenti vybírali možnosti, jak podle nich lze předcházet agresivnímu chování. V poslední odpovědi se mohli opět vyjádřit dle vlastní zkušenosti. Tuto možnost využilo 7 respondentů.

Tabulka č. 12 - Předcházení agresivitě

Předcházení agresivitě	Počet	Počet v %
1. Spoluprací s rodiči	29	44%
2. Řešením projevů v komunit. kruhu	18	27%
3. Relaxací během činností	4	6%
4. Hrami pro usměrňování agresivity	8	12%
5. Jiné možnosti	7	11%

Graf k tabulce č. 12 - Předcházení agresivitě

Z výše uvedené tabulky a grafu vyplývá, že 44% respondentů řeší agresivitu mezi dětmi spoluprací s rodiči, 27% ji řeší v komunitním kruhu, 12% zařazuje hry pro usměrňování agresivity, 6% relaxací během činností a 11% využilo odpovědi č. 5- jiné možnosti. Nejčastější odpovědí bylo: využití pohádek, příběhů, divadelních scének pro děti a následný rozbor vlastností hlavních hrdinů.

Položka č. 13

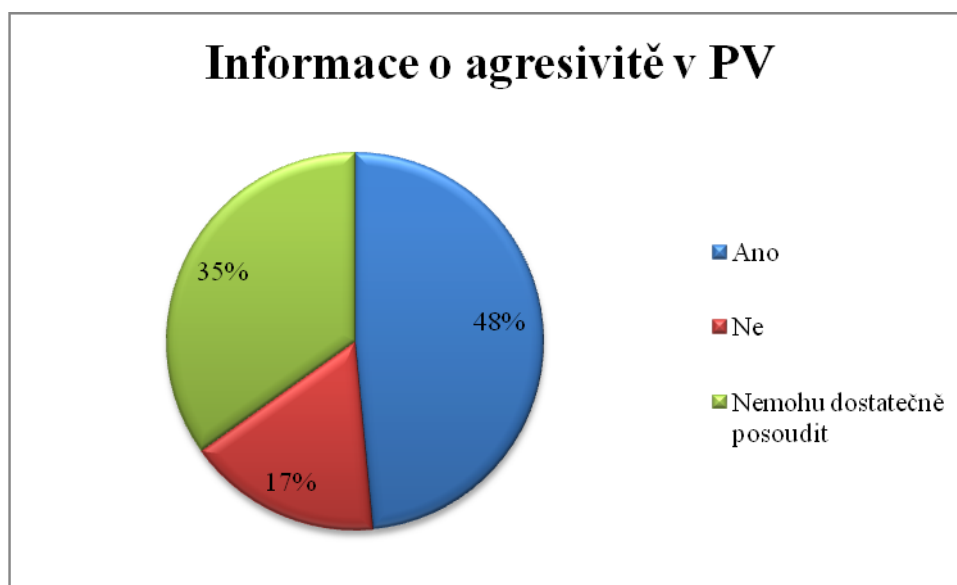
Máte podle vás dostatek informací týkajících se tohoto tématu?

V této položce respondenti hodnotili své znalosti s tímto tématem, zda mají či nemají dostatek informací o agresivitě u dětí v předškolním věku. Pokud nedokázali odpovědět, mohli zvolit variantu - nemohu posoudit.

Tabulka č. 13 - Informace o agresivitě v PV

Informace o agresivitě v PV	Počet	Počet v %
1. Ano	32	48%
2. Ne	11	17%
3. Nemohu dostatečně posoudit	23	35%

Graf k tabulce č. 13 - Informace o agresivitě

Z tabulky a grafu vyplývá, že 48% respondentů si myslí, že má o problematice agresivity dostatek informací, 17% nemá dostatek informací a 35% nemohlo své zkušenosti a znalosti dostatečně posoudit.

Položka č. 14

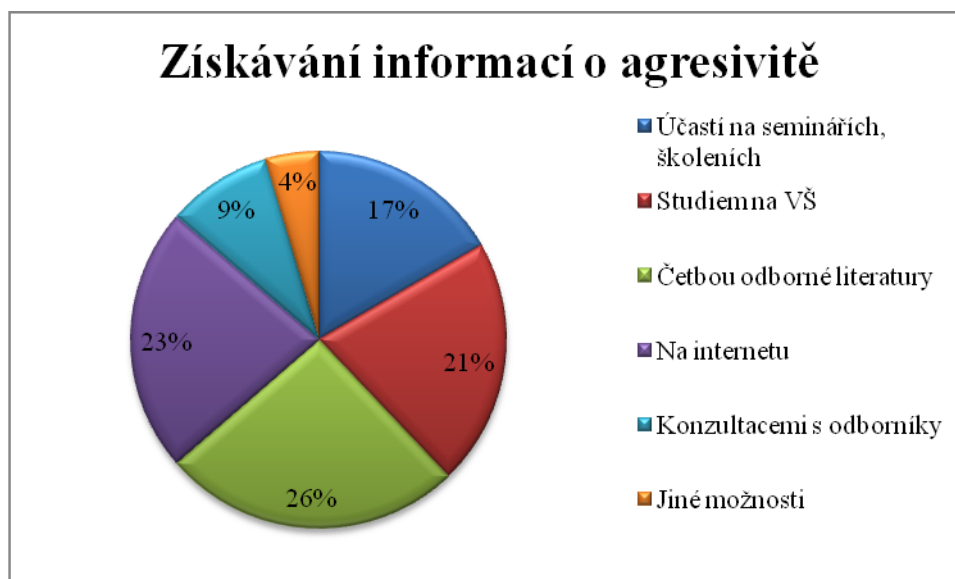
Kde získáváte informace o agresivitě dětí v předškolním věku?

Zde respondenti vyjadřovali, kde získávají informace o této problematice. U odpovědi č. 6 mohli napsat i jiné možnosti.

Tabulka č. 14 - Získávání informací o agresivitě

Získávání informací o agresivitě	Počet	Počet v %
1. Účastí na seminářích, školeních	11	17%
2. Studium na VŠ	14	21%
3. Četbou odborné literatury	17	26%
4. Na internetu	15	23%
5. Konzultacemi s odborníky	6	9%
6. Jiné možnosti	3	4%

Graf k tabulce č. 14 - Získávání informací o agresivitě

Z tabulky a grafu vyplývá, že 26% respondentů čte odbornou literaturu, 23% hledá informace na internetu, 21% studuje na vysoké škole, 17% se účastní seminářů a školení, 9% konzultuje s odborníky, 4% uvedlo jiné možnosti, jako například návštěva SPC a PPP.

7 Diskuse

V této bakalářské práci byly stanoveny 4 výzkumné předpoklady:

VP 1: Agresivita u dětí předškolního věku se vyskytuje alespoň u 80%.

VP 2: Agresivita se vyskytuje nejvíce u 4,5-6letých dětí.

VP 3: Agresivitu u dětí předškolního věku nejvíce ovlivňuje špatná výchova v rodině.

VP 4: Polovina dotazovaných pedagogů má o agresivitě u dětí dostatek informací.

Výsledky šetření prokázaly, že se agresivita u dětí v předškolním věku vyskytuje z 94%. Pouze 6% respondentů odpovědělo, že se agresivita v tomto věku nevyskytuje. Tím byl potvrzen 1. výzkumný předpoklad.

59% respondentů uvedlo, že se agresivita nejvíce vyskytovala ve věku 4,5-6let, 27% uvedlo, že věk nerozlišují a 8% respondentů uvedlo, že se agresivita více vyskytuje u dětí 3-4,5letých. Z šetření vyplývá, že byl potvrzen i 2. výzkumný předpoklad.

Agresivitu u dětí může ovlivňovat mnoho činitelů. Nejvíce respondentů (44%) uvedlo, že ji ovlivňuje špatná výchova v rodině. Tato odpověď se dala předpokládat, protože v současné době je mnoho manželství, která se rozvádějí, jsou již rozvedená, nebo nefunkční. V těchto rodinách pak probíhají časté hádky, kterých nejsou děti bohužel ušetřeny. S takovými zážitky se pak vyrovnávají po svém a může to být právě ona zmiňovaná agresivita. Vliv počítačových her na agresivitu dítěte uvedlo 26% respondentů. Děti jsou přehlcneny těmito technickými pokroky, rodiče se jimi snaží kompenzovat nedostatek času na své děti. Mnoho autorů se zamýšlí nad vhodností akčních a bojových her v tomto věku, jak již bylo uvedeno v teoretické části. Dalším silným faktorem ovlivňujícím agresivitu u dětí je televize, uvedlo ji 21% respondentů. Bohužel, dnes si život bez televize nedokážeme představit. Děti v ní mohou vidět mnoho násilí a nevhodných příkladů a vzorů pro své další chování. Rodiče by měli zvážit, co je pro děti vhodné a co ne a kontrolovat, na co se děti v televizi dívají. Z našeho šetření vyplývá, že se potvrdil také 3. výzkumný předpoklad.

Děti tráví v mateřské škole stále více času, a proto nás zajímalo, zda alespoň polovina dotazovaných učitelů má o problematice agresivity u dětí dostatečné informace, protože jsou s dětmi v každodenním kontaktu a měli by umět řešit všechny situace, které nastanou během dne v mateřské škole. 48% respondentů uvedlo, že podle jejich názoru mají o problematice agresivity předškolním věku dostatek informací, 35% uvedlo, že svoje zkušenosti a znalosti nemohou posoudit a 17% dotazovaných uvedlo, že nemají dostatek informací o této

problematicke. Z šetření vyplývá, že se 4. výzkumný předpoklad nepotvrdil.

Respondenti uvedli větší výskyt agresivity u chlapců (73%), což potvrzuje názory psychologů, že chlapci jsou v tomto věku agresivnější než dívky, je to dáno také jejich větší fyzickou silou. S tím souvisí i odpovědi respondentů na to, jakým způsobem se agresivita nejvíce projevuje. Mnoho z nich uvedlo právě fyzické ubližování (50%). Děvčata upřednostňují slovní agresivitu – pomluvy, nadávky. Ty jsou však častější až ve školním věku.

Zajímavé bylo zjištění, že podle respondentů je větší výskyt agresivity ve městě. Tuto odpověď zvolilo 39%. Oproti tomu větší výskyt agresivity na vesnici nezvolil nikdo. Možná je to způsobeno tím, že na vesnici mají děti větší možnost vybití svoji energii pohybem, společnými hrami v přírodě, kdežto ve městech stojí na ulicích samá auta a míst pro hru dětí kolem domů je opravdu málo.

Dotazovaní se vyjadřovali také k tomu, v jakých organizačních činnostech během dne v mateřské škole se podle nich agresivita u dětí projevuje nejvíce. 35% dotazovaných uvedlo nejvyšší výskyt agresivity při společných hrách, kdy se děti snaží prosadit si svůj názor mezi ostatními vrstevníky. Druhou, nejvíce zmiňovanou organizační formou byly přechodové činnosti. Do jisté míry odpovědi na tuto otázku mohl ovlivnit režim každé mateřské školy, její uspořádání i spolupráce učitelek v oddělení. V přechodových činnostech může agresivitu u dětí ovlivňovat například velikost umývárny nebo šatny a také již zmiňované organizační schopnosti učitelek, tady už záleží jenom na nich, zda se budou děti navzájem tlačit, strkat a čekat jeden na druhého, nebo plynule přecházet z jedné činnosti do druhé.

Agresivitu se pedagogové snaží řešit u dětí různými způsoby. Nejvíce (50%) dotazovaných ji řeší domluvou s dítětem. Je dobré, aby si děti vždy uvědomily, kde udělaly chybu. Individuální rozhovor je tady účinným prostředkem, určitě se tím prohlubuje i vztah mezi dítětem a učitelkou, když pak společně hledají nová a lepší řešení.

Z odpovědí respondentů vyplývá, že se agresivita u dětí zvyšuje. To uvedlo 65% dotazovaných. Proto se učitelé v mateřských školách snaží nacházet co nejúčinnější způsoby, jak agresivitě předcházet a eliminovat ji. Nejvíce respondentů (44%) zvolilo spolupráci s rodiči. Ta je důležitá především proto, že výchovné působení na děti má být jednotné, abychom společně dosahovali vytyčených cílů. Jako další prostředek volili respondenti komunitní kruh. V něm se k problémům ve třídě mohou vyjádřit ostatní děti, dokonce společně nalézají a navrhují řešení a přemýšlí nad chováním svým i druhých. Dalším vhodným způsobem, jak ovlivňovat agresivní chování u dětí jsou hry pro usměrňování

agresivity. Tyto hry jsou určeny na podporování přátelských vztahů mezi dětmi, relaxaci, uvolnění, rozvoj empatie. Ostatní dotazovaní pak uváděli různé příklady z praxe, jako bylo například využití pohádek, příběhů s dětským hrdinou nebo zařazování prvků dramatu.

K naší problematice respondenti získávají informace z velmi rozličných zdrojů. Nejvíce z nich (26%) čte odbornou literaturu, ostatní hledají nové informace na internetu, studují na vysoké škole, účastní se různých seminářů a školení na téma agresivity v předškolním věku, konzultují s odborníky. Někteří respondenti uvedli, že navštěvují PPP nebo SPC a přímo tam získávají informace potřebné do praxe.

Pozitivním zjištěním je pro nás fakt, že poměrně dost respondentů má dostatek informací o problematice agresivity, nebo si je neustále doplňuje a snaží se agresivitu mezi dětmi předškolního věku ovlivňovat a eliminovat.

ZÁVĚR

Agresivita je součástí lidské přirozenosti, dodává dítěti energii a motivaci. Úkolem výchovy není agresivitu odstranit, ale usměrnit ji. Tato bakalářská práce se zabývala problematikou agresivity u dětí v předškolním věku.

V teoretické části jsme se zabývali charakteristikou dítěte v předškolním věku, jeho psychickým a fyzickým vývojem. Zaměřovali jsme se na poznávací procesy, socializaci a na rodinu, která by vývoj dítěte měla ovlivňovat nejvíce.

Dále jsme se věnovali agresivitě obecně, objasňovali jsme základní pojmy, popisovali její druhy a faktory, které agresivitu nejvíce ovlivňují.

V praktické části jsme chtěli zjistit, zda se pedagogové v předškolních zařízeních s agresivitou setkali a jaké s ní mají zkušenosti. Součástí praktické části bylo výzkumné šetření probíhající v mateřských školách běžného typu v okrese Olomouc. Bylo realizováno dotazníkovou metodou. Výsledky byly zaznamenány do tabulek a grafů.

V praktické části byly stanoveny 4 výzkumné předpoklady. 3 z nich se potvrdily a 1 výzkumný předpoklad se nepotvrdil.

Z výsledků šetření bylo zjištěno, že dotazovaní respondenti mají zkušenosti s agresivitou, snaží se ji různými prostředky eliminovat a také se aktivně vzdělávají v této oblasti. Dále jsme mohli zjistit jejich názor na vlastní informovanost k našemu tématu, a to, zda zařazují do výchovy dětí aktivity, kterými lze agresivitě předcházet.

Agresivita by se neměla u dětí předškolního věku přehlížet, ale mělo by se s ní pracovat a to nejen v mateřské škole, ale také doma. Z toho vyplývá nezbytná spolupráce s rodiči při výchově dětí v předškolním věku.

SEZNAM LITERTURY

- ANTIER, E. *Agresivita dětí*. 1.vyd. Praha: Portál, 2004. 101 s. ISBN 80-7178-808-2
- BACUS, A. *Vaše dítě ve věku od 3 do 6 let*. 2.vyd. Praha: Portál, 2009, 174 s. ISBN 978-80-7367-563-9
- BEDNÁŘOVÁ, J, ŠMARDOVÁ, V. *Školní zralost, Co by mělo umět dítě před vstupem do školy*. 1.vyd. Brno: Computer Press, 2011, 99 s. ISBN 978-80-251-2569-4
- BOURCET, S, GRAVILLONOVÁ, I. *Šikana ve škole, na ulici, doma, Jak bránit své dítě...* 1.vyd. Praha: Albatros, 2006. 71 s. ISBN 80-00-01552-8
- ČERMÁK, I. *Dětská agrese*. Brno: CERM, 1998, 22 s. ISBN 80-7204-098-7
- ERKERT, A. *Hry pro usměrňování agresivity*. 1.vyd. Praha: Portál, 2004. 95 s. ISBN 80-7178-938-0
- FEJFAROVÁ, R. *Agrese a možnosti práce s ní*. 1.vyd. Praha: Lumen vitale, 2011. 16 s. ISBN 978-80-904862-2-5
- HARTL, P, HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. 1.vyd. Praha: Portál, 2000. 774 s. ISBN 80-7178-303-X
- LAVIČKOVÁ, M. *Násilí a co s ním?*. 1.vyd. České Budějovice: Jihočeský Inzert Expres, 2004. 34 s. ISBN 80-7040-739-5
- MATĚJČEK, Z. *Prvních šest let ve vývoji a výchově dítěte*. 1.vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 184 s. ISBN 80-247-0870-1
- MATĚJČEK, Z, POKORNÁ, M. *Radosti a strasti předškolní věk, mladší školní věk, starší školní věk*. 1.vyd. Jinočany: H+H, 205 s. ISBN 80-86022-21-8
- MICHALOVÁ, Z. *Předškolák s problémovým chováním*. 1.vyd. Praha: Portál, 2012, 168 s. ISBN 978-80-262-0182-3
- PECHOVÁ, O. *Psychologie agrese a destruktivity*. 1.vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2011, 23 s. ISBN 978-80-244-2928-1
- PLEVOVÁ, I. *Kapitoly z vývojové psychologie*. 1.vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2006. 89 s. ISBN 80-244-1413-9
- ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. 1.vyd. Praha: Portál, 1995, 95 s. ISBN 80-7178-049-9
- SAGI, A. *Problémové děti v mateřské škole*. 1.vyd. Praha: Portál, 1995, 102 s. ISBN 80-7178-067-7

- ŠPAŇHELOVÁ, I. *Jak usměrňovat agresivitu*. 1.vyd. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2007, 12 s. ISBN 978-80-86991-00-9
- ŠULOVÁ, L. *Raný psychický vývoj dítěte*. 2.vyd. Praha: Karolinum, 2010. 247 s. ISBN 978-80-246-1820-3
- VÁGNEROVÁ, K . A KOL. *Minimalizace šikany*. 2.vyd. Praha: Portál, 2011. 152 s. ISBN 978-80-7367-912-5
- VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I.: dětství a dospívání*. 1.vyd. Praha: Karolinum, 2005, 467 s. ISBN 80-246-0956-8
- VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová Psychologie pro obor speciální pedagogika- vychovatelství*. 1.vyd. Liberec: Vysokoškolský podnik, 2008, 127 s. ISBN 978-80-7372-306-4
- VÁGNEROVÁ, M. *Poradenská psychologie pro pedagogy se zaměřením na problémy v chování*. 1.vyd. Liberec: Technická univerzita, 2011, 62 s. ISBN 978-80-7372-763-5

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 – Dotazník pro učitelky mateřských škol

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Bednářová Oldřiška
Katedra:	Katedra psychologie a patopsychologie
Vedoucí práce:	Mgr. Michaela Pugnerová, Ph.D.
Rok obhajoby:	2014
Název práce:	Agresivita v předškolním věku
Název v angličtině:	Aggressive behaviour in pre-schol age
Anotace práce:	Bakalářská práce se zabývá agresivitou u dětí v předškolním věku, definuje předškolní věk, tělesný a sociální vývoj dítěte v tomto období. Zabývá se obecnou problematikou a terminologií agresivity. Praktická část je zaměřena na projevy agresivity u dětí v tomto věku a možnosti práce s ní v předškolních zařízeních. Obsahuje výsledky výzkumného šetření, kterého se účastnily učitelky mateřských škol.
Klíčová slova:	Předškolní věk, tělesný vývoj, sociální vývoj, agresivita, oběť, výzkumné šetření, dotazník
Anotace v angličtině:	The bachelor thesis deals with aggressive behaviour with children in pre-school age. It defines pre-school age as well as psychice and social development of children at this age stage. The thesis further examines the topic on a general level and it provides the neceséry terminology. The applied part of the thesis focuses on aggressive behaviour with children in pre-school age and it also focuses on possible ways of working with such children. The thesis contains research data resulting from a surfy conducted among teachers of kindergarten schools.

Klíčová slova v angličtině:	Pre-school age, physical development, social development, agresivity, victim, surfy, question naire
Přílohy vázané v práci:	Dotazník pro učitelky mateřských škol
Rozsah práce:	56 stran
Jazyk práce:	Český jazyk

Přílohy:

Dotazník pro učitelky mateřských škol

Vážené kolegyně, prosím vás o spolupráci při výzkumu agresivity u dětí v předškolním věku a zároveň vám děkuji za trpělivost při vyplňování dotazníku.

Získané informace jsou anonymní a budou použity výhradně pro mou práci.

Způsob zatrhávání: odpovědi kroužkujte, odpovídejte na každou otázku

- **Jak dlouho pracujete v mateřské škole jako učitelka?** (uveďte, prosím, číslem).....

 - **S jakou věkovou kategorií pracujete?**
 1. mladší děti (3-4,5leté)
 2. starší děti (4,5-6leté)
 3. smíšené oddělení

 - **Máte zkušenosti s prací v mateřské škole:**
 1. ve městě
 2. na vesnici
 3. ve městě i na vesnici
-

1. Setkala jste se u dětí s agresivitou během své praxe?

1. ano
2. ne

2. Pokud ano, ve které věkové kategorii se agresivita vyskytovala podle vás více?

1. u mladších dětí (3-4,5leté)
2. u starších dětí (4,5-6leté)

3. u mladších i starších dětí ve stejné míře

3. Pokud máte zkušenosti s prací v MŠ ve městě i na vesnici, kde se podle vás agresivita vyskytovala více?

1. ve městě
2. na vesnici
3. ve stejné míře
4. nedokážu posoudit

4. V jakých formách se agresivita vyskytovala?

1. poškozování hraček
2. psychické ubližování
3. fyzické ubližování
4. sebeubližování
5. spory o místo ve skupině
6. jiné možnosti- vypište.....

5. Projevovala se více:

1. u chlapců
2. u děvčat
3. ve stejné míře u chlapců i děvčat

6. Ve kterých činnostech se agresivita nejvíce vyskytovala?

1. v kolektivních
2. v skupinových
3. při hrách
4. při pobytu venku
5. v přechodových činnostech
6. jiné možnosti, vypište.....

7. Jak nejčastěji projevy řešíte?

1. domluvou s dítětem
2. trestem
3. vyloučením dítěte na určitou dobu z kolektivu

4. zákazem oblíbené činnosti
5. rozhovorem s rodiči dítěte
6. projevy přejdete a nevšímáte si jich (děti si je vyřeší samy)
7. jiné možnosti, vypište.....

8. Jaké jsou projevy dítěte při řešení agresivního chování?

1. pláče
2. směje se
3. slibuje, že se polepší
4. urazí se, truceje, odmítá komunikaci
5. utíká před učitelkou
6. jiné možnosti, vypište.....

9. Myslíte si, že se agresivita u dětí předškolního věku:

1. zvyšuje
2. snižuje
3. je stejná
4. nemohu posoudit

10. Co podle vás agresivitu nejvíce zvyšuje?

1. televize
2. počítačové hry
3. kamarádi
4. sourozenci
5. špatná výchova v rodině
6. jiné možnosti, vypište.....

11. Kdy se podle vás vyskytuje agresivita u dětí v MŠ nejvíce?

1. denně
2. po víkendu
3. po delším odloučení (nemoc, prázdniny)
4. jiné možnosti, vypište.....

12. Jak lze podle vás agresivitě nejlépe předcházet?

1. spoluprací s rodiči
2. řešením agresivních projevů v komunitním kruhu
3. relaxací během činností v MŠ
4. hrami pro usměrňování agresivity
5. jiné možnosti, vypište.....

13. Máte podle vás dostatek informací týkajících se tohoto tématu?

1. ano
2. ne
3. nemohu dostatečně posoudit

14. Kde získáváte informace o agresivitě dětí v předškolním věku?

1. účastí na seminářích a školeních na toto téma
2. studiem na VŠ
3. četbou odborné literatury a časopisů
4. na internetu
5. konzultacemi s odborníky
6. jiné možnosti, vypište.....

